

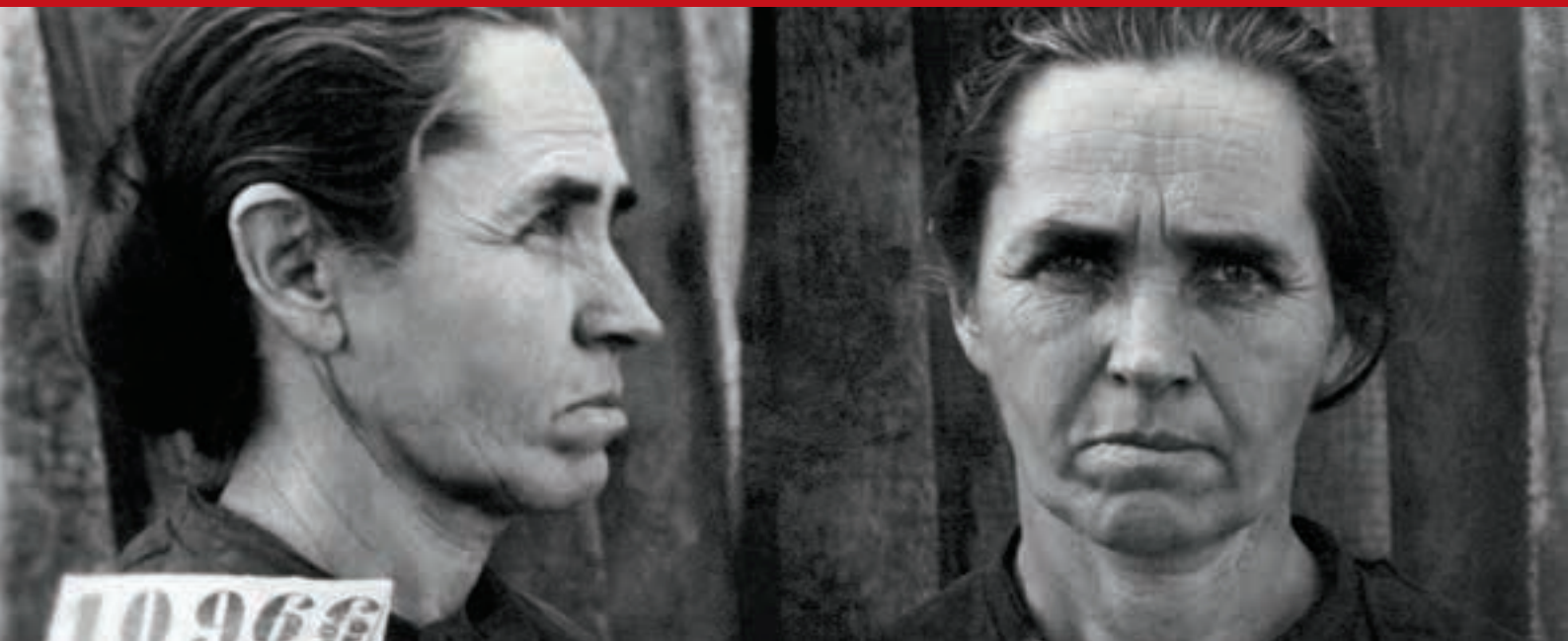
1937/38

ROZKAZ nr 00485

BEFEHL Nr. 00485

Antypolska operacja NKWD
na sowieckiej Ukrainie
1937–1938

Antipolnische NKWD-Operation
in der Sowjet-Ukraine
1937–1938

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Служба по ликвидации
Тайных органов ГУП
и их филиалов
в Республике Беларусь
Служба следствия
и розыска
Служба по ликвидации
Тайных органов ГУП
и их филиалов
в Республике Беларусь

Dokumenty wytworzone przez funkcjonariuszy Ludowego Komisariatu Spraw Wewnętrznych ZSRS na zawsze miały pozostać utajnione. Są one dowodem planowej zbrodniczej działalności sowieckiego aparatu represji. Obecnie kopie tych materiałów przekazywane są przez ukraińskie państwowe archiwa obwodowe w Odessie, Chmielnickim i Winnicy do Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej. To dzięki nim los zamordowanych i represjonowanych w ramach „operacji polskiej” możemy przedstawić na planszach wystawy **Rozkaz nr 00485. Antypolska operacja NKWD na sowieckiej Ukrainie 1937–1938**, a także w niniejszym katalogu.

Die von Funktionären des Volkskommissariats für Innere Angelegenheiten der UdSSR erstellten Dokumente sollten für immer geheim bleiben. Sie stellen Beweise für geplante kriminelle Aktivitäten des sowjetischen Repressionsapparates dar. Gegenwärtig werden Kopien dieser Materialien von den Staatlichen Ukrainischen Oblast-Archiven in Odessa, Chmelnyzkyi und Winnyzja an das Archiv des Instituts für Nationales Gedenken übergeben. Diesen Materialien ist zu verdanken, dass das Schicksal der im Rahmen der „Polnischen Operation“ Ermordeten und Verfolgten auf den Tafeln der Ausstellung **Befehl Nr. 00485. Antipolnische NKWD-Operation in der Sowjet-Ukraine 1937–1938** und auch in diesem Katalog dargestellt werden kann.

193738

ROZKAZ
nr 00485

BEFEHL
Nr. 00485

1918 · 2018

**Patronat Narodowy
Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej
Andrzeja Dudy
w Stulecie Odzyskania Niepodległości**

**Nationale Schirmherrschaft des Präsidenten
der Republik Polen Andrzej Duda
zum 100. Jahrestag der Wiedererlangung
der Unabhängigkeit**

ROZKAZ BEFEHL nr 00485 Nr. 00485

Antypolska operacja NKWD Antipolnische NKWD-Operation
na sowieckiej Ukrainie in der Sowjet-Ukraine
1937–1938 1937–1938

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej
– Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko
Narodowi Polskiemu

Archiv des Instituts für Nationales Gedenken
– Kommission zur Verfolgung von Verbrechen
gegen das polnische Volk

#Moja NIEPODLEGŁA.

„Operacja polska” przeprowadzona przez NKWD w latach 1937–1938 w Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich to jedna z największych zbrodni ludobójstwa wymierzonych w naród polski w XX wieku. W wyniku realizacji rozkazu nr 00485 z 11 sierpnia 1937 r., wydanego przez ludowego komisarza spraw wewnętrznych ZSRS Nikołaja Jeżowa, pod fałszywymi zarzutami represjonowano przynajmniej 139 835 osób, z czego zamordowano nie mniej niż 111 091. Dodatkowo, na podstawie kolejnego rozkazu Jeżowa, z 15 sierpnia 1937 r. o nr 00486, represjom poddano żony i dzieci skazanych „zdradców ojczyzny”. Zdecydowaną większość ofiar „operacji polskiej” NKWD stanowili Polacy, ale wśród prześladowanych znaleźli się także przedstawiciele innych grup narodowych i etnicznych zamieszkujących ZSRS, w tym w znacznej liczbie – Ukraińcy. Akcja ta, choć nie była jedyną o charakterze narodowościowym (przeprowadzono też operacje: „niemiecką”, „fińską”, „estońską”, „łotewską” i inne), odznaczała się skalą ludobójstwa. Badacze tego zagadnienia szacują, że w okresie Wielkiego Terroru życie straciło co najmniej 200 tys. Polaków.

Mimo tak ogromnej liczby zamordowanych jeszcze do niedawna „operacja polska” była niemal całkowicie zapomniana, znana tylko wąskiemu gronu historyków. Instytut Pamięci Narodowej decyzją Prezesa dr. Jarosława Szarka podjął działania mające na celu upamiętnienie jej ofiar. W związku z przypadającą na lata 2017–2018 osiemdziesiątą rocznicą przeprowadzenia „operacji polskiej” zaangażował się w rozpowszechnianie wiedzy o przebiegu i skutkach tej bestialskiej zbrodni oraz przywracanie jej ofiarom należytego miejsca w świadomości i pamięci społecznej.

Podjęto wiele inicjatyw o charakterze edukacyjnym, naukowym, popularyzatorskim oraz archiwalnym. Wraz z Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia Instytut Pamięci Narodowej utworzył stronę internetową <http://operacja-polska.pl>. Ponadto wydana została broszura edukacyjna *Operacja antypolska 1937–1938*, a w ramach serii „Teki edukacyjne IPN” opublikowano tom *„Operacja polska” NKWD 1937–1938. Losy Polaków w Rosji bolszewickiej i w ZSRS do 1939 roku*. Powstała również wystawa pod tytułem *Ofiary zbrodni. Operacja antypolska NKWD 1937–1938*.

Pierwsze publikacje pionu archiwalnego Instytutu dotyczące omawianej operacji sięgają poprzedniej dekady. Efektem współpracy z Wydzielonym Archiwum Państwowym Służby Bezpieczeństwa Ukrainy oraz Instytutem Badań Politycznych i Narodowościowych Narodowej Akademii Nauk Ukrainy z 2010 r. są dwa tomy dokumentów pt. *Wielki Terror: operacja polska 1937–1938* (t. 8 serii „Polska i Ukraina w latach trzydziestych–czterdziestych XX wieku. Nieznane dokumenty z archiwów służb specjalnych”). W 2016 r. we współpracy z Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Gruzji ukazał się tom *Wielki Terror w sowieckiej Gruzji 1937–1938. Represje wobec Polaków*.

W trakcie pracy nad wymienionymi publikacjami udało się dotrzeć do nieznanych dotychczas dokumentów, które mają ogromne znaczenie dla odtworzenia i opisanego przebiegu „operacji polskiej” NKWD. Ustalono też, że w wielu przypadkach zachowane zostały dokumenty dotyczące poszczególnych spraw i osób. Naszą ambicją stało się umożliwienie rodzinom zamordowanych i represjonowanych dotarcie do tych materiałów. Podjęliśmy starania o nawiązanie współpracy z archiwami przechowującymi wspomniane dokumenty. 26 marca 2018 r. Prezes Instytutu Pamięci Narodowej podpisał umowę z dyrektorami trzech państwowych archiwów obwodowych: dr Lilią Biłousową, prof. Jurijem Łehunem oraz dr. Wołodymyrem Bajdyczem reprezentującymi archiwa w Odessie, Winnicy i Chmielnickim. Dzięki tej współpracy do zasobu Archiwum IPN trafią setki tysięcy stron dokumentów osób represjonowanych w ramach „operacji polskiej”.

Niniejszy katalog wystawy *Rozkaz nr 00485. Antypolska operacja NKWD na sowieckiej Ukrainie 1937–1938* powstał właśnie dzięki materiałom archiwalnym przekazanym przez partnerów ukraińskich. Dokumenty, które znalazły się na wystawie i w katalogu, to w większości archiwalia dotychczas nieznanne, nigdy nieupubliczniane, a nawet nieudostępniane badaczom czy dziennikarzom.

Dokumenty wytworzone przez NKWD są dowodem planowej zbrodniczej działalności sowieckiego aparatu represji – mordów i zsyłek, które nigdy nie miały zostać ujawnione. Na kolejnych stronach chcemy Państwu przedstawić losy ludzi zamordowanych tylko dlatego, że byli Polakami lub byli podejrzeni o kontakt z nimi.

Dołożymy wszelkich starań, aby zgromadzić w Archiwum IPN wszystkie zachowane akta dotyczące „operacji polskiej”. Pozyskane dokumenty będą udostępniane rodzinom, badaczom, historykom i dziennikarzom. Mamy nadzieję, że przyczynią się one do przywrócenia pamięci, a także odtworzenia losów osób prześladowanych i zamordowanych w ZSRS.

Marzena Kruk
Dyrektor Archiwum Instytutu
Pamięci Narodowej

Die „Polnische Operation“

die das NKWD zwischen 1937 und 1938 in der Union der Sozialistischen Sowjetrepubliken durchführte, ist eines der größten Völkermord-Verbrechen gegen die polnische Nation im 20. Jahrhundert. Infolge der Durchführung des Befehls Nr. 00485 vom 11. August 1937, erlassen von Volkskommissar für Innere Angelegenheiten der UdSSR Nikolai Jeschow, wurden mindestens 139.835 Personen unter falschen Anschuldigungen verfolgt, von denen nicht weniger als 111.091 ermordet wurden. Darüber hinaus wurden auf der Grundlage eines weiteren Befehls von Jeschow vom 15. August 1937 die Ehefrauen und Kinder der verurteilten „Vaterlandsverräter“ Repressionen ausgesetzt. Die überwiegende Mehrheit der Opfer der „Polnischen Operation“ des NKWD waren Polen, aber unter den Verfolgten befanden sich auch Vertreter anderer in der UdSSR lebender nationaler und ethnischer Gruppen, darunter in großer Zahl Ukrainer. Diese Operation, obwohl sie nicht die einzige mit nationalem Charakter war (auch weitere Operationen wie die „Deutsche“, „Finnische“, „Estnische“, „Lettische“ und andere wurden durchgeführt), zeichnete sich durch das Ausmaß des Völkermords aus. Die Forscher dieser Frage schätzen, dass mindestens 200 Tausend Polen während des Großen Terrors ihr Leben verloren.

Trotz einer so großen Zahl von Ermordeten war die „Polnische Operation“ bis vor Kurzem fast völlig vergessen und nur einem engen Kreis von Historikern bekannt. Das Institut für Nationales Gedenken hat auf Beschluss seines Vorsitzenden, Dr. Jarosław Szarek, Maßnahmen zum Gedenken an die Opfer der „Polnischen Operation“ ergriffen. Im Zusammenhang mit dem achtzigsten Jahrestag der „Polnischen Operation“, der in die Jahre 2017–2018 fällt, setzt sich das Institut für die Verbreitung von Wissen über den Verlauf und die Folgen dieses abscheulichen Verbrechens ein sowie dafür, dessen Opfern wieder den ihnen gebührenden Platz im gesellschaftlichen Bewusstsein und Gedächtnis zu verschaffen.

Dafür wurden viele erzieherische, wissenschaftliche, popularisierende und archivierende Initiativen durchgeführt. Gemeinsam mit dem Zentrum für polnisch-russischen Dialog und Verständigung erstellte das Institut für Nationales Gedenken die Website <http://operacja-polska.pl>. Darüber hinaus wurde die Bildungsbroschüre *Operacja antypolska 1937–1938 (Antipolnische Operation 1937–1938)* veröffentlicht und als Teil der Reihe „Teki edukacyjne IPN“ (*Bildungsakten des Instituts für Nationales Gedenken*) erschien der Band „Operacja polska“ NKWD 1937–1938. *Losy Polaków w Rosji bolszewickiej i w ZSRS do 1939 roku („Polnische Operation“ des NKWD 1937–1938. Das Schicksal der Polen im bolschewistischen Russland und in der UdSSR bis 1939)*. Es wurde auch eine Ausstellung zusammengestellt unter dem Titel *Ofiary zbrodni. Operacja antypolska NKWD 1937–1938 (Verbrechensopfer. Antipolnische Operation des NKWD 1937–1938)*.

Die ersten Veröffentlichungen der Archivabteilung des Instituts zu dieser Operation stammen aus dem vorigen Jahrzehnt. Das Ergebnis der Zusammenarbeit mit dem Gesonderten Staatsarchiv des Sicherheitsdienstes der Ukraine und dem Institut für politische und nationale Forschung der Nationalen Akademie der Wissenschaften der Ukraine sind zwei im Jahr 2010 veröffentlichte Bände unter dem Titel *Wielki Terror: operacja polska 1937–1938 (Der Große Terror: Die Polnische Opera-*

tion 1937–1938) (t. 8 serii „Polska i Ukraina w latach trzydziestych–czterdziestych XX wieku. Nieznane dokumenty z archiwów służb specjalnych”) (Band 8 der Reihe „Polen und die Ukraine in den 1930er und 1940er Jahren. Unbekannte Dokumente aus den Archiven der Geheimdienste“). Im Jahre 2016 erschien in Zusammenarbeit mit dem Archiv des Innenministeriums Georgiens der Band *Wielki Terror w sowieckiej Gruzji 1937–1938. Represje wobec Polaków (Der Große Terror im sowjetischen Georgien 1937–1938. Repressionen gegen Polen)*.

Während der Arbeit an den oben erwähnten Publikationen gelang es, an unbekannte Dokumente zu gelangen, die für die Rekonstruktion und Beschreibung des Verlaufs der „Polnischen Operation“ des NKWD von großer Bedeutung sind. Es konnte auch festgestellt werden, dass in vielen Fällen Dokumente für einzelne Fälle und Personen erhalten geblieben sind. Unser Ziel war es, den Familien der Ermordeten und Unterdrückten den Zugang zu diesen Materialien zu ermöglichen. Wir haben uns um eine Zusammenarbeit mit den Archiven bemüht, die diese Dokumente aufbewahren. Am 26. März 2018 unterzeichnete der Vorsitzende des Instituts für Nationales Gedenken eine Vereinbarung mit den Direktoren von drei staatlichen Oblast-Archiven, und zwar mit Dr. Lilia Belousova, Prof. Jurij Lehun und Dr. Wolodymyr Baidich als Vertretern der Archive in Odessa, Winnyzja und Chmelnyzkyj. Dank dieser Zusammenarbeit werden in den Bestand des IPN-Archivs Hunderttausende Seiten von Dokumenten von Menschen aufgenommen, die im Rahmen der „Polnischen Operation“ unterdrückt wurden.

Der vorliegende Katalog zur Ausstellung *Befehl Nr. 00485. Die antipolnische NKWD-Operation in der Sowjet-Ukraine 1937–1938* entstand dank der von ukrainischen Partnern übergebenen Archivmaterialien. Bei den Dokumenten, die in die Ausstellung und den Katalog aufgenommen wurden, handelt es sich zumeist um bislang unbekannte Archivalien, die noch nie zuvor veröffentlicht und weder Forschern noch Journalisten zugänglich gemacht wurden.

Die vom NKWD erstellten Dokumente sind Beweise für die geplanten kriminellen Aktivitäten des sowjetischen Repressionsapparates – Mord und Verbannung, die nie enthüllt werden sollen. Auf den folgenden Seiten möchten wir Ihnen das Schicksal von Menschen vorstellen, die ermordet wurden, nur weil sie Polen waren oder verdächtigt wurden, mit Polen in Kontakt zu stehen.

Wir werden uns alle erdenkliche Mühe geben, um im Archiv des Instituts für Nationales Gedenken alle erhaltenen Dokumente über die „Polnische Operation“ zu sammeln. Die erworbenen Dokumente werden Familien, Forschern, Historikern und Journalisten zugänglich gemacht. Wir hoffen, dass sie zur Wiederherstellung der Erinnerung sowie zur Rekonstruktion des Schicksals der Verfolgten und Ermordeten in der UdSSR beitragen werden.

Marzena Kruk
Direktorin des Archivs des Instituts
für Nationales Gedenken

Inscenizacja. Spętane ręce.
Grupa Rekonstrukcyjno-Filmowa Bemowo,
fot. C. Pomykało

Inszenierung.
Gefesselte Hände.

Rekonstruktions- und Filmgruppe Bemowo,
Foto: C. Pomykało

ZSRR i Ko-
 KP(b)
 YMSKA ASRR, ob-
 kraj GORKJOW-
 aczony dla nich
 KC WKP(b) rocz-
 nasiona dla sie-
 ch Związku SRR i
 m i pracującym
 krajów i obwodów
 ży swego zboża
 no organizacjom
 nych miejskich i
 udowych ZSRR
 W. (Skriabin).
 b) J. STALIN.

W wyniku podpisania traktatu ryskiego 18 marca 1921 r., kończącego wojnę polsko-bolszewicką, w granicach kształtującego się ZSRS pozostało ponad 1,2 mln Polaków. Mieszkali oni głównie w sowieckich republikach: ukraińskiej i białoruskiej. Największe miejskie skupiska diaspory polskiej znajdowały się w Leninogradzie (dziś: Petersburg), Moskwie, Kijowie i Odessie. Władze na Kremlu prześladowały Polaków m.in. z powodu ich silnego poczucia tożsamości narodowej, przywiązania do własnej kultury oraz religii rzymskokatolickiej, a także za opór przeciw ateizacji i sowietyzacji życia publicznego czy kolektywizacji wsi. Pewną odwilż w polityce Józefa Stalina wobec Polaków przyniosło utworzenie dwóch polskich rejonów narodowych, cieszących się względną autono-

mią kulturalno-językową. W 1925 r. utworzono tzw. Marchlewszczyznę w obwodzie wołyńskim Ukraińskiej SRS, a w 1932 r. tzw. Dzierżyńszczyznę w obwodzie mińskim Białoruskiej SRS. W zamierzeniach władz miały one stanowić załączek nowej republiki sowieckiej, skąd do Polski miał trafić ogień rewolucji. W obu rejonach tworzono w duchu komunistycznym polskie szkoły i teatry. Wydawano polskojęzyczne gazety oraz książki. Mimo to Polaków w dalszym ciągu traktowano jako „element niepewny”, swoistą V kolumnę przed przewidywaną wojną z II Rzeczpospolitą i państwami zachodniej Europy. Z tego też powodu w latach 30. z pasa nadgranicznego USRS i BSRS deportowano ich do Kazachstanu i na Syberię. Do 1937 r. zlikwidowano oba rejony narodowe.

POLACY W ZWIĄZKU SOWIECKIM

Informacja o pierwszym Zjeździe Rad Delegatów Robotniczych i Włościańskich Rejonu Polskiego im. Juliana Marchlewskiego na Wołyniu. 30 marca 1926 r. Dodatek informacyjny do czasopisma „Sierp”, nr 16 z 1926 r.
 Źródło: Instytut Języka Polskiego PAN,
<https://prasapolukr.ijp.pan.pl>

Information über den ersten Kongress der Arbeiter- und Bauern-Delegiertenräte der polnischen Julian-Marchlewski-Region in Wolyn. 30. März 1926.
 Informationsbeilage zur Zeitschrift „Sierp“, Nr. 16 von 1926.
 Quelle: Instytut Języka Polskiego PAN,
<https://prasapolukr.ijp.pan.pl>

Infolge der Unterzeichnung des Vertrags von Riga am 18. März 1921, der den polnisch-bolschewistischen Krieg beendete, verblieben über 1,2 Millionen Polen in den Grenzen der entstehenden UdSSR. Sie lebten hauptsächlich in der Ukrainischen Sowjetrepublik und in der Belarussischen Sowjetrepublik. Die größten städtischen Zentren der polnischen Diaspora befanden sich in Leningrad (heute: St. Petersburg), Moskau, Kiew und Odessa. Die Behörden im Kreml verfolgten die Polen unter anderem wegen ihres starken nationalen Identitätsgefühls, ihrer Verbundenheit mit der eigenen Kultur und der römisch-katholischen Religion sowie wegen ihres Widerstands gegen die Atheisierung und Sowjetisierung des öffentlichen Lebens oder die Kollektivierung von Dörfern. Ein gewisses

Mapa Polskiego Rejonu Narodowego im. Juliana Marchlewskiego z lat 1925–1935

Karte der polnischen Julian-Marchlewski-Region von 1925–1935

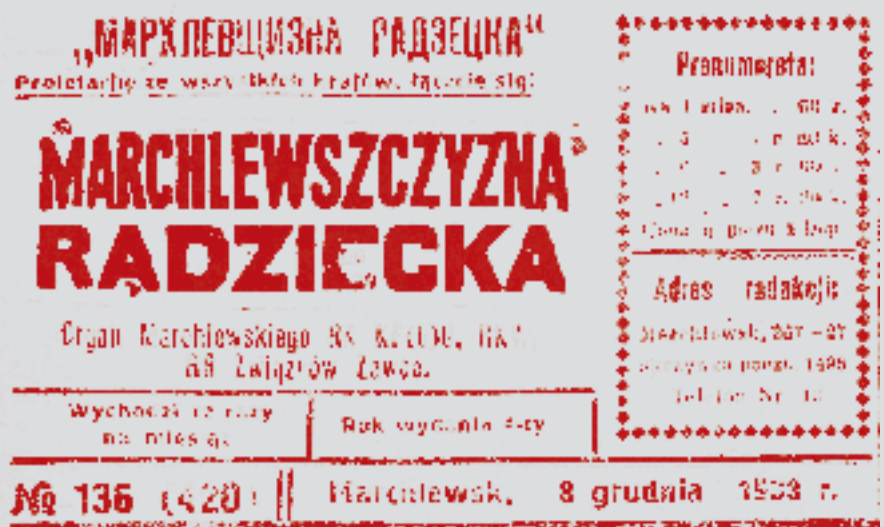
POLEN IN DER SOWJETUNION

Tauwetter in Josef Stalins Politik gegenüber den Polen wurde durch die Gründung zweier polnischer Nationalregionen herbeigeführt, die eine relative kulturelle und sprachliche Autonomie genossen. Im Jahr 1925 wurden in der Oblast Wolyn der Ukrainischen Sowjetrepublik die so genannte Marchlewszczyzna und im Jahr 1932 in der Minskaja Oblast der Belarussischen Sowjetrepublik die so genannte Dzierżyńszczyzna gegründet. Nach Absicht der Behörden sollten diese Nationalregionen zum Keim einer neuen Sowjetrepublik werden, von der aus das Feuer der Revolution nach Polen gelangen sollte. In beiden Regionen wurden polnische Schulen und Theater im kommunistischen Geiste gegründet. Es wurden polnischsprachige Zeitungen und Bücher veröffentlicht. Trotzdem wurden die Polen immer noch als „unsicheres Element“ behandelt, als eine Art fünfte Kolonne vor dem erwarteten Krieg mit der Zweiten Polnischen Republik und den Ländern Westeuropas. Aus diesem Grund wurden

sie in den 1930er Jahren aus dem Grenzstreifen der Ukrainischen Sozialistischen Sowjetrepublik und der Belarussischen Sozialistischen Sowjetrepublik nach Kasachstan und Sibirien deportiert. Bis 1937 wurden beide nationalen Regionen aufgelöst.

Organ prasowy „Marchlewszczyzna Radziecka“, nr 136 z 8 grudnia 1933 r. Źródło: Instytut Języka Polskiego PAN, <https://prasapolukr.ijp.pan.pl>

Presseorgan „Marchlewszczyzna Radziecka“, Nr. 136 vom 8. Dezember 1933. Quelle: Instytut Języka Polskiego PAN, <https://prasapolukr.ijp.pan.pl>

▲ **Nikołaj Jeżow** (czwarty od prawej w dolnym rzędzie) na spotkaniu poświęconym wprowadzeniu masowych represji, czerwiec 1937 r. Fot. Centrum Naukowo-Informacyjne „Memorial” w Moskwie

Nikolai Jeschow (Vierter von rechts in der unteren Reihe) bei der Sitzung, die der Einführung der Massenrepressionen gewidmet war, Juni 1937.

Foto: Wissenschafts- und Informationszentrum „Memorial” in Moskau

ROZKAZ JEŻOWA

Wkrótce po rozpoczęciu „operacji kułackiej”, w ramach której przeprowadzono masowe represje wobec przeciwników władzy sowieckiej, szef NKWD **Nikołaj Jeżow** podpisał 11 sierpnia 1937 r. rozkaz nr 00485 o rozpoczęciu „operacji polskiej”. W porównaniu z „niemiecką”, „grecką”, „fińską” czy „łotewską” była ona największą z „operacji narodowościowych” NKWD w czasie Wielkiego Terroru. Aresztowanych oskarżano o przynależność do nieistniejącej od 1921 r. Polskiej Organizacji Wojskowej (POW), zarzucając im prowadzenie działalności szpiegowsko-wywrotowej na rzecz II RP. Z dokumentów ujawnionych przez historyków rosyjskiego „Memoriału” wynika, że podczas tej akcji aresztowano ponad 143 tys. osób. Spośród nich 139 tys. skazano, w tym co najmniej 111 tys. na karę śmierci (80% spośród aresztowanych). Blisko 30 tys. Polaków zesłano do łagrów. Według rosyjskiego badacza **Nikołaja Iwanowa** *Polaków zabijano 36 razy częściej niż innych obywateli ZSRS. Tylko na Ukrainie,*

▶ Rozkaz operacyjny nr 00485 z dnia 11 sierpnia 1937 r. podpisany przez szefa NKWD **Nikołaja Jeżowa**. Dwa dni wcześniej został on zatwierdzony przez Biuro Polityczne Komitetu Centralnego WKP(b) z **Józefem Stalinem** na czele.

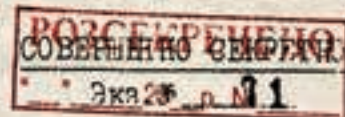
Ze zbiorów HDA SBU

Operationsbefehl Nr. 00485 vom 11. August 1937, unterzeichnet vom NKWD-Chef Nikolai Jeschow. Zwei Tage zuvor wurde er vom Politbüro des Zentralkomitees der Kommunistischen Allunions-Partei (Bolschewiki) unter der Leitung von Josef Stalin genehmigt.

Aus den HDA-SBU-Beständen

gdzie znajdowało się największe skupisko ludności polskiej w ZSRS, osądzono 55 928 osób, z czego 47 327 zamordowano. W ramach „operacji polskiej” ginęli także przedstawiciele innych narodowości, m.in. Ukraińcy, Rosjanie, Białorusini, Żydzi. Wszystkie powyższe „operacje” NKWD zostały zakończone 26 listopada 1938 r.

Конец 40
Легато ГУТБ НКВД
Харнов Юман 1938
и Леопольд

ОПЕРАТИВНЫЙ ПРИКАЗ

НАРОДНОГО КОМИССАРА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ
Союза С.С.Р.

11 августа 1937 г.

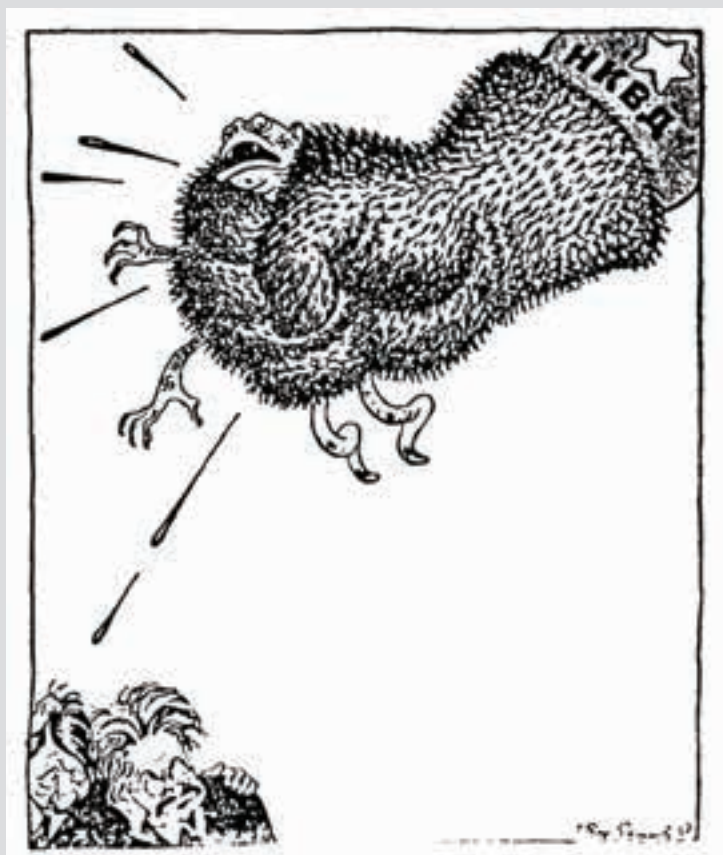
г. Москва

№ 00486

Рассматриваемое вместе с настоящим приказом закрытое письмо о фашистско-повстанческой, шпионской, диверсионной, пораженческой и террористической деятельности польской разведки в СССР, а также материалы следствия по делу "ПОВ" вскрывают картину долготелетней и относительно безнаказанной диверсионно-шпионской работы польской разведки на территории Союза.

Из этих материалов видно, что подрывная деятельность польской разведки проводилась и продолжает проводиться настолько открыто, что безнаказанность этой деятельности можно объяснить только плохой работой органов ГУТБ и беспечностью чекистов.

Даже сейчас работа по ликвидации на местах польских диверсионно-шпионских групп и организации ПОВ полностью не развита.

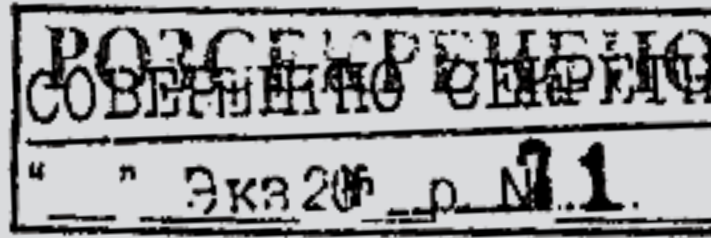
Rysunek satyryczny Borisa Efimowa „Jeżowe rękawice”, zamieszczony w lipcu 1937 r. w sowieckim dzienniku „Prawda”. Fot. domena publiczna

Karikatur von Boris Jefimov „Stachelige Handschuhe”, veröffentlicht im Juli 1937 in der sowjetischen Tageszeitung „Prawda”. Foto: gemeinfrei

Kurz nach Beginn der „Kulaken-Operation“, in deren Rahmen die Massenrepressionen gegen die Gegner der Sowjetmacht durchgeführt wurden, unterzeichnete der Chef des NKWD, Nikolai Jeschow, am 11. August 1937 den Befehl Nr. 00485 zum Beginn der „Polnischen Operation“. Im Vergleich zur „Deutschen“, „Griechischen“, „Finnischen“ oder „Lettischen“ Operation war es die größte der „nationalen Operationen“ des NKWD während des Großen Terrors. Die Verhafteten wurden beschuldigt, der bereits seit 1921 nicht mehr existierenden Polnischen Militärorga-

JESCHOWS BEFEHL

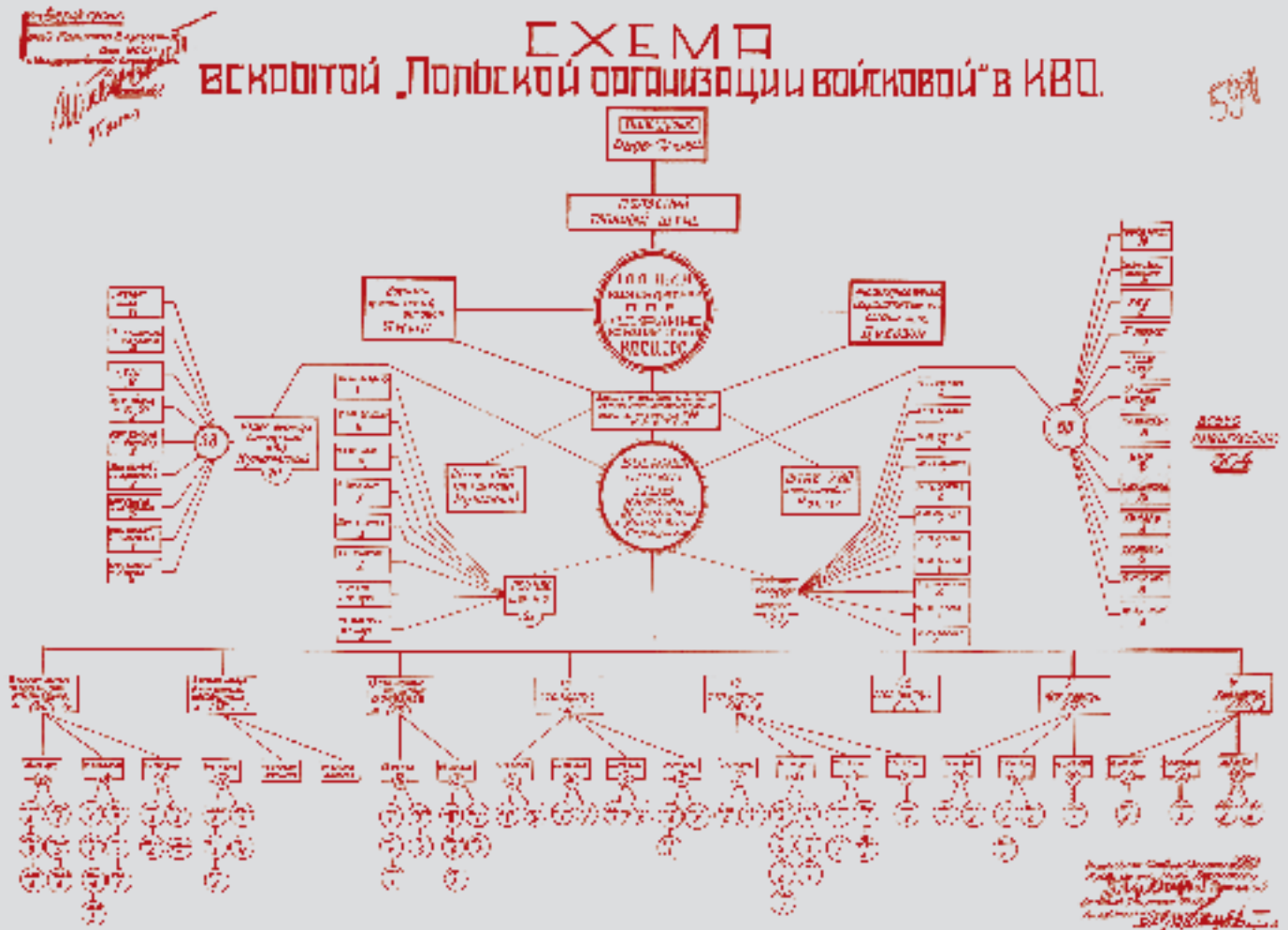
nisation (POW) anzugehören, indem man ihnen Spionage und subversive Tätigkeit zum Nutzen der Zweiten Polnischen Republik vorwarf. Laut der von Historikern des russischen „Memorials“ aufgedeckten Dokumente wurden bei dieser Aktion über 143 Tausend Menschen verhaftet. Von diesen wurden 139.000 verurteilt, davon mindestens 111.000 zum Tode (80% der Verhafteten). Fast 30 Tausend Polen wurden in Gulags verbannt. Laut des russischen Forschers Nikolai Ivanov *wurden Polen 36 Mal häufiger getötet als andere Bürger der UdSSR*. Allein in der Ukraine, wo sich die größte Konzentration der polnischen

Bevölkerung in der UdSSR befand, wurden 55.928 Menschen vor Gericht gestellt, von denen 47.327 ermordet wurden. Im Rahmen der „Polnischen Operation“ wurden auch Vertreter anderer Nationalitäten getötet, darunter Ukrainer, Russen, Weißrussen und Juden. Alle oben genannten „Operationen“ des NKWD wurden am 26. November 1938 abgeschlossen.

Schemat „rozpracowanej“ przez NKWD Polskiej Organizacji Wojskowej, 1937 r. Ze zbiorów HDA SBU

Diagramm der vom NKWD „ausgearbeiteten“ Polnischen Militärorganisation, 1937. Aus den HDA-SBU-Beständen

MECHANIZM ZBRODNI MECHANISMUS DES VERBRECHENS

Oddział operacyjny NKWD wykonujący egzekucje w okolicach Dołbysza. Dumnie eksponowane zegarki były nagrodą za eksterminację ludności.

Fot. z archiwum S. Kuriaty

Einsatzabteilung des NKWD, die Hinrichtungen in der Nähe von Dowbysch durchführt. Die stolz präsentierten Armbaduhren waren eine Belohnung für die Vernichtung der Bevölkerung.

Foto aus dem Archiv von S. Kuriata

Sowiecki plakat propagandowy z hasłem: „Koś we właściwym czasie!”. Autor plakatu: Wiktor Deni, 1920 r. Źródło: Wikimedia Commons

Ein sowjetisches Propagandaplakat mit der Losung: „Schneide zur rechten Zeit ab!“. Autor des Plakats: Victor Deni, 1920. Quelle: Wikimedia Commons

W celu wykonania rozkazu Jeżowa funkcjonariusze NKWD zbierali wszelkie informacje o Polakach mieszkających na podległym im terenie. Donos, polsko brzmiące nazwisko, kontakt z osobami mieszkającymi w Polsce czy nawet posiadanie polskich książek były dla śledczych wystarczającą podstawą aresztowania. Sprawdzano polskie szkoły, biblioteki, ścigano katolików. Śledztwa były pobieżne. Torturami zmuszano aresztowanych, by przyznawali się do rzekomych win i wydawali kolejne niewinne osoby. Najczęściej oskarżano ich o szpiegostwo, antysowiecką propagandę i agitację, uczestnictwo w organizacji kontrrewolucyjnej, niezgłoszenie do NKWD działalności szpiegowskiej członków najbliższej

rodziny, organizowanie powstania zbrojnego na terytorium ZSRS, sabotaż czy kontakty z obywatelami innego państwa. W pierwszym okresie oskarżonych skazywała „dwójka”, czyli specjalna komisja złożona z szefa miejscowego NKWD i prokuratora. Wyroki zatwierdzane były w Moskwie przez szefa NKWD i prokuratora generalnego ZSRS. W celu przyśpieszenia tego procesu w drugiej połowie września 1938 r. powołano „trójki” – skład dotychczasowych „dwójek” został poszerzony o lokalnego przywódcę partyjnego. Istniały dwie kategorie kary. Pierwsza oznaczała rozstrzelanie, druga – zsyłkę do tzw. poprawczych obozów pracy na okres od 5 do 10 lat. Od wydawanych wyroków nie było apelacji.

Wsiewołod Balyzkyj, szef NKWD Ukrainiejskiej SRS. W 1933 r. sfabrykował mit polskiej siatki szpiegowskiej POW jako odpowiedzialnej za klęskę głodu na sowieckiej Ukrainie. Sam stał się ofiarą swojej polityki. W 1937 r. został skazany na śmierć za rzekome uczestnictwo w antysowieckim spisku, a w listopadzie tego roku rozstrzelany. Fot. HDA SBU

Wsewolod Balyzkyj, Chef des NKWD der Ukrainischen Sozialistischen Sowjetrepublik. 1933 fabrizierte er den Mythos des polnischen Spionagenetzes der Polnischen Militärorganisation (POW) als die Verantwortliche für die Hungersnot in der Sowjet-Ukraine. Er wurde selbst zum Opfer seiner Politik. Im Jahr 1937 wurde er wegen angeblicher Beteiligung an einer antisowjetischen Verschwörung zum Tode verurteilt und im November des gleichen Jahres erschossen.

Foto: HDA SBU

Um Jeschows Befehl auszuführen, sammelten NKWD-Funktionäre alle Informationen über Polen, die im vom NKWD kontrollierten Gebiet lebten. Die Denunziation, der polnisch klingende Name, der Kontakt mit in Polen lebenden Menschen oder auch der Besitz polnischer Bücher waren für die Ermittler ein ausreichender Grund zur Verhaftung. Polnische Schulen und Bibliotheken wurden kontrolliert, Katholiken verfolgt. Ermittlungen waren oberflächlich. Verhaftete wurden durch Folter gezwungen, ihre angebliche Schuld zu gestehen und weitere unschuldige Menschen auszuliefern. Meistens wurden sie der Spionage, antisowjetischer Propaganda und Agitation, der Beteiligung an einer konterrevolutionären Organisation, der Unterlassung, dem NKWD Spionageaktivitäten der engsten Familienmitglieder zu melden, der Organisation eines bewaff-

neten Aufstandes auf dem Territorium der UdSSR, der Sabotage oder der Kontakte mit Bürgern eines anderen Landes beschuldigt. In der ersten Phase wurden die Angeklagten von einer „Dwoika“ (Zweier), einer Sonderkommission, bestehend aus dem Chef des lokalen NKWD und dem Staatsanwalt, verurteilt. Die Urteile wurden in Moskau vom Chef des NKWD und dem Generalstaatsanwalt der UdSSR gebilligt. Um diesen Prozess zu beschleunigen, wurden in der zweiten Septemberhälfte 1938 die „Troikas“ (Dreier) eingerichtet – die Zusammensetzung der bisherigen „Dwoikas“ (Zweier) wurde um den örtlichen Parteileiter erweitert. Es gab zwei Kategorien von Strafen. Die erste bedeutete Erschießen, die zweite – Einweisung in so genannte Strafearbeitslager für den Zeitraum von 5 bis 10 Jahren. Eine Berufung gegen die Urteile gab es nicht.

ROZKAZ

00486

Kolejny rozkaz Jeżowa, nr 00486 z 15 sierpnia 1937 r., zawierał szczegółową instrukcję, jak należy postępować z żonami i dziećmi „szpiega” lub „wroga ludu”: *W stosunku do każdej aresztowanej i każdego niebezpiecznego społecznie dziecka od 15 roku życia wszczyzna się postępowanie śledcze [...]. Żony zdrajców ojczyzny zostają skazane w zależności od tego, jak bardzo są społecznie niebezpieczne, na minimum 5–8 lat obozu. Niebezpieczne społecznie dzieci skazanych, w zależności od wieku, stopnia niebezpieczeństwa i możliwości poprawy, zostają uwięzione w obozach, koloniach pracy NKWD lub w domach dziecka o specjalnym reżimie. [...] Oskarżone żony zdrajców ojczyzny, które nie zostały aresztowane*

RODZINNE TRAGEDIE

z powodu choroby i chorych dzieci, po wyzdrowieniu należy aresztować i skierować do obozu. Żony zdrajców ojczyzny, które karmią piersią po wydaniu wyroku należy bezzwłocznie aresztować i skierować do obozu [...] Dzieci karmione piersią są kierowane razem ze skazanymi matkami do obozów, skąd po osiągnięciu 1–1,5 roku są przenoszone do domów dziecka i żłobków Ludowych Komisariatów Zdrowia.

Winnica 1943 r., Ukrainka Gawriłowa poszukująca ciała swojego męża wśród zwłok ekshumowanych. W trakcie prac odkryto ponad 9 tysięcy ciał ofiar stalinowskich represji z lat 1937–1938. Około 3 tysięcy z nich prawdopodobnie było Polakami. Fot. CPKFFA Ukrainy im. H. S. Pshenychnoho

Winnyzja 1943, die Ukrainerin Gawrilowa sucht unter den exhumierten Leichen nach der Leiche ihres Mannes. Im Zuge der Exhumationsarbeiten wurden mehr als 9 Tausend Leichen von Opfern der stalinistischen Repressionen von 1937–1938 entdeckt. Etwa 3.000 von ihnen waren wahrscheinlich Polen. Foto: H. S. Pshenychnoho-TSDKFFA der Ukraine

О получении настоящего приказа приступите к репредированию вен изменников родины, членов право-троцкистских шпионоко-диверсионных организаций, осужденных Военной Коллегией и военными трибуналами по I-й и 2-й категориям, начиная с 1 августа 1936 года.

FAMILIENTRAGÖDIEN

Ein weiterer Befehl von Jeschow, Nr. 00486 vom 15. August 1937, enthielt detaillierte Anweisungen, wie mit den Ehefrauen und Kindern eines „Spions“ oder „Volksfeindes“ umzugehen sei: *Gegen jede Verhaftete und jedes gesellschaftlich gefährliche Kind ab dem 15. Lebensjahr wird ein Ermittlungsverfahren eingeleitet [...]. Die Ehefrauen der Vaterlandsverräter werden, je nach gesellschaftlicher Gefährlichkeit, zu mindestens 5–8 Jahren Lager verurteilt. Die gesellschaftlich gefährlichen Kinder der Verurteilten werden je nach Alter, Grad der Gefährlichkeit und Verbesserungsmöglichkeiten in Lagern,*

NKWD-Arbeitslagern oder in Waisenhäusern mit Sonderregime inhaftiert. [...] Die angeklagten Ehefrauen der Vaterlandsverräter, die wegen Krankheit und kranker Kinder nicht verhaftet wurden, sollten nach ihrer Genesung verhaftet und in das Lager geschickt werden. Stillende Ehefrauen von Vaterlandsverrättern sollten sofort nach der Urteilsverkündung verhaftet und ins Lager geschickt werden [...] Gestillte Kinder werden mit ihren verurteilten Müttern in Lager geschickt, von wo sie nach Vollendung von 1–1,5 Jahren in Waisenhäuser und Kindergärten der Volkskommisariate für Gesundheit verlegt werden.

РОЗСЕКРЕЧЕНО

20 р. №

НАРКОМУ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ ПО УССР
КОМИССАРУ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ 2 РАНГА

ГОВ. ДЕНДЕРСКОМУ

ГОР. К И Е В.

~~СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО.~~

ОПЕРАТИВНЫЙ ПРИКАЗ

НАРОДНОГО КОМИССАРА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ СОЮЗА
С С Р.

15 августа 1937 г.

ГОР. М О С К В А.

№ 00486.

С получением настоящего приказа приступите к репрессированию жен изменников родины, членов право-троцкистских шпионско-диверсионных организаций, осужденных Военной Коллегией и военными трибуналами по I-й и 2-й категориям, начиная с 1 августа 1936 года.

▲ Maria Reus, córka Franciszka, ur. w 1894 r. i zamieszkała w Satanowie, narodowość polska (obywatelstwo ZSRS). Oskarżona została o to, że była żoną rozstrzelanego za kontrrewolucyjną działalność szpiegowską Stepana Reusa (narodowości ukraińskiej) oraz że spotykała się w swoim mieszkaniu z żonami innych represjonowanych mężów. W 1938 r. została zesłana do Kazachstanu jako *element społecznie niebezpieczny*. Pozostawiła wtedy trójkę dzieci w wieku 20, 18 i 11 lat. Ze zbiorów PAO w Chmielnickim

Maria Reus, Tochter von Franciszek, geboren 1894 und wohnhaft in Sataniw, polnische Nationalität (UdSSR-Staatsbürgerschaft). Sie wurde beschuldigt, die Frau von Stepan Reus (ukrainischer Nationalität) zu sein, der wegen konterrevolutionärer Spionageaktivitäten erschossen wurde, und in ihrer Wohnung die Ehefrauen anderer unterdrückter Ehemänner zu treffen. 1938 wurde sie als *gesellschaftlich gefährliches Element* nach Kasachstan verbannt. Sie ließ damals drei Kinder im Alter von 20, 18 und 11 Jahren zurück. Aus den Beständen des Staatsarchiv der Oblast Chmelnyzkyj (StAOCh)

/

◀ Strona z rozkazu operacyjnego szefa NKWD Nikołaja Jeżowa nr 00486 z 15 sierpnia 1937 r. Ze zbiorów HDA SBU

Seite des Operationsbefehls des NKWD-Chefs Nikolai Jeschow Nr. 00486 vom 15. August 1937. Aus den HDA-SBU-Beständen

***Od dziś nie jesteśmy więcej
Polakami, jak chcemy żyć,
musimy przestać mówić
po polsku***

Jan Trybel, świadek ludobójstwa

***Von nun an sind wir keine
Polen mehr, wenn wir
leben wollen, müssen
wir aufhören, Polnisch
zu sprechen***

Jan Trybel, Zeuge des Völkermords

Inscenizacja rewizji.
Grupa Rekonstrukcyjno-Filmowa Bemowo,
fot. C. Pomykała

Inscenizacja einer
Durchsuchung.
Rekonstruktions- und Filmgruppe Bemowo,
Foto: C. Pomykała

РАССТРЕЛЯТЬ

ИМУЩЕСТВО ЛИЧНО ЕМУ

ПРИНА

КО

Ь.

Józef CZEWSKI

Józef Czewski, syn Seweryna, ur. 1910 r. w Kamieńcu Podolskim, narodowość polska (obywatelstwo ZSRS).
Ze zbiorów PAO w Chmielnickim

Józef Czewski, Sohn von Seweryn, geboren 1910
in Kamjanez-Podilskyj, polnische Nationalität
(UdSSR-Staatsbürgerschaft). Aus den StAOCh-Beständen

W maju 1938 r. NKWD z Kamieńca Podolskiego aresztowało 66 osób podejrzanych o członkostwo w Polskiej Organizacji Wojskowej. Wśród nich znalazł się Józef Czewski, szofer zakładu kamieniarskiego. Oskarżony został o to, że był członkiem POW, prowadził kontrrewolucyjną agitację i przygotowywał się do popełnienia aktów dywersyjnych w czasie [przyszłej] wojny i wzywał do powstania. Śledczy zarzucali Czewskiemu także utrzymywanie kontaktów z bratem, który wyjechał do Polski. Postanowieniem trójki NKWD z 20 września 1938 r. został rozstrzelany, a jego osobiste mienie skonfiskowane. Pozostawił żonę Eugenię i dziesięcioletnią córkę. Podczas

rewizji akt sprawy 31 marca 1958 r. śledczy zapisał: *Na podstawie przeglądu materiałów archiwalnych sprawy wymienionych 66 osób należy stwierdzić, że nie było wystarczającego materiału dowodowego dla postawienia im zarzutów karnych. [...] W toku rewizji sprawy ustanowiono, że w obwodzie Kamieniec Podolski nigdy nie istniała komórka POW, a więc nie istnieli jej członkowie ani kierownictwo, a oskarżenie tych osób było wymysłem ówczesnych pracowników NKWD. Na podstawie powyższego [wobec następujących osób] wyroki skazujące uchylić i sprawę umorzyć z powodu braku dowodów winy. Józef Czewski został pośmiertnie zrehabilitowany 5 czerwca 1958 r.*

Postanowienie o aresztowaniu Józefa Czewskiego. Ze zbiorów PAO w Chmielnickim

Beschluss über die Verhaftung von Józef Czewski. Aus den StAOCh-Beständen

Józef CZEWSKI

Im Mai 1938 verhaftete das NKWD von Kamjanez-Podilskij 66 Personen, die verdächtigt wurden, Mitglieder der Polnischen Militärorganisation zu sein. Unter ihnen war Józef Czewski, Chauffeur in einem Steinmetzbetrieb. Ihm wurde vorgeworfen, Mitglied der Polnischen Militärorganisation (POW) zu sein, konterrevolutionäre Agitation zu betreiben und Sabotageakte während des [zukünftigen] Krieges vorzubereiten und zum Aufstand aufzurufen. Die Ermittler beschuldigten Czewski auch, in Kontakt mit seinem Bruder zu bleiben, der nach Polen gegangen war. Auf Beschluss der NKWD-Troika vom 20. September 1938 wurde er erschossen und seine persönliche Habe beschlagnahmt. Er hinterließ seine Frau Eugenia

und seine zehn Monate alte Tochter. Bei der Durchsicht der Sachakten am 31. März 1958 stellte der Ermittler fest: *Aufgrund der Durchsicht der archivalischen Sachakten der 66 genannten Personen muss festgestellt werden, dass es keine ausreichenden Beweise gab, um Strafanzeige gegen sie zu erstatten. [...] Im Zuge der Revision wurde festgestellt, dass es in der Oblast Kamjanez-Podilskij nie eine Zelle der Polnischen Militärorganisation gab, es gab folglich auch keine Mitglieder oder Leitung, und die Beschuldigung dieser Personen war eine Erfindung der damaligen NKWD-Funktionäre. Aufgrund des oben Gesagten sollen [für die folgenden Personen] die Urteile aufgehoben und das Verfahren mangels Schuldbeweisen eingestellt werden.* Józef Czewski wurde am 5. Juni 1958 posthum rehabilitiert.

◀ Postanowienie trójki NKWD z 20 września 1938 r. Czewskiego Józefa Sewerynowicza za przynależność do POW: rozstrzelać, a jego osobiste mienie skonfiskować. Ze zbiorów PAO w Chmielnickim

Beschluss der NKWD-Troika vom 20. September 1938. Czewski Josif Sewerynowicz wegen Zugehörigkeit zur Polnischen Militärorganisation (POW): erschießen und seine persönliche Habe beschlagnahmen. Aus den StAOCh-Beständen

► Ósma strona postanowienia Prezydium chmielnickiego sądu obwodowego z fragmentem mówiącym, że w Kamieńcu Podolskim nigdy nie istniała komórka POW. Ze zbiorów PAO w Chmielnickim

Seite 8 des Präsidiumsbeschlusses des Bezirksgerichts Chmelnyzkyj mit einem Fragment, das besagt, dass es in Kamjanez-Podilskij nie eine Zelle der Polnischen Militärorganisation (POW) gab. Aus den StAOCh-Beständen

525

По материалам следствия осужденные характеризуются вражески настроенными против Советской власти лицами, однако при дополнительной проверке из показаний свидетелей, односельчан осужденных видно, что осужденные в подавляющем большинстве выходцы из бедняцких и середняцких семей, в период коллективизации активно участвовали в создании колхозов, добросовестно работали на производстве, в колхозах.

Из обвинительного заключения по делу усматривается, что руководителями контрреволюционной организации "ПОВ" в Каменец-Подольском районе являлись Кульвец, Эйсмунди др., однако как видно из обзорной справки по делу обвинения Кульвеца, Эйсмунда и др., все они 26.XII.1956 года определением Военного Трибунала ПрикВО были реабилитированы.

Осужденный по делу Синдигинский показал, что в контрреволюционную организацию "ПОВ" он был завербован Витковским, который был осужден, а 10.XII.1957 года определением Военного трибунала ПрикВО реабилитирован.

Президиум Хмельницкого Областного суда 4.I.1958 года прекратил дело в отношении Гнебовского, который завербовал в контрреволюционную организацию осужденного по настоящему делу Захарского С.К.

Проверкой установлено, что на территории С. Каменец-Подольский (ныне Хмельницкой) области никогда не существовала контрреволюционная организация "ПОВ" (т.6 л.д.485), следовательно не было членов ее и руководителей, а обвинения осужденных в этом является вымыслом бывших работников НКВД.

Таким образом, материалами дела и произведенной дополнительной проверкой установлено, что осужденные были привлечены к уголовной ответственности необоснованно и осуждены незаконно.

В силу вышеизложенного и руководствуясь Указом Президиума Верховного Совета СССР от 19 августа 1955 года, Президиум Хмельницкого областного суда

П О С Т А Н О В Л Я Е Т :

Протест прокурора Хмельницкой области удовлетворить. Постановление особой тройки УНКВД по Каменец-Подольской области от 20 сентября 1938 года в отношении:

1. ХРУСТИЦКОГО (ХРУСТИНСКОГО) Виктора Иосифовича
2. ВОНЦОВИЧА Николая Феликсовича
3. ЛОЗИНСКОГО Викентия Ивановича
4. ЦИХОЦКОГО Николая Николаевича
5. ЛОЗИНСКОГО Ф. Алоизия Кайтановича (Каяновича)
6. СЕНДИШЕВСКОГО Бронислава Станиславовича
7. ФЛЯКА Станислава Иосифовича
8. СЕДЛЕЦКОГО Иосифа Андреевича
9. БАЛИЦКОГО Станислава Иосифовича
10. ПОДГОРОДЕЦКОЙ Богомилы Иосифовны
11. ЗАХАРСКОГО Станислава Казимировича

SPRAWA Andrieja JAMKOWEGO i 32 INNYCH OSKARŻONYCH

W ramach „operacji polskiej” byli przesładowani nie tylko Polacy. W marcu 1938 r. NKWD obwodu winnickiego aresztowało 33 mężczyzn ze wsi Zozowo, Aleksandrowka i Rotmistrowka. Jedenastu z nich było narodowości ukraińskiej. Oskarżeni zostali o przynależność do *kontrrewolucyjnej polskiej nacjonalistycznej organizacji POW*. Mieli truć bydło, niszczyć maszyny rolnicze, sabotować plany produkcyjne kołchozu, a na wypadek wojny – podpalać zapasy zboża i niszczyć drogi kolejowe. Wszyscy wymienieni w sprawie „Andrieja Jamkowego i 32 innych [...]”, oskarżeni według protokołu NKWD z 22 września 1938 r., zostali rozstrzelani, a ich mienie zostało skonfiskowane. 24 maja 1960 r. po zakoń-

czeniu rewizji sprawy śledczy KGB napisał: *w byłym Zarządzie NKWD obwodu winnickiego w latach 1937–1938 miało miejsce rażące naruszenie prawa, aresztowani byli ludzie bez dowodów na ich przestępczą działalność, podczas przesłuchań miało miejsce fałszowanie dokumentów śledztwa, a prowadzący śledztwo Zaputriajew w 1941 r. został skazany za naruszenia prawa. Na podstawie powyższego wnoszę, by Postanowienie trójki Zarządu NKWD obwodu winnickiego z 22 września 1938 r. [wobec następujących osób...] uchylić, a sprawę umorzyć z powodu braku dowodów winy.*

◀ Więzienie NKWD w Winnicy w 1943 r. Zdjęcie z raportu „Amtliches Material zum Massenmord von Winniza” (Oficjalne materiały dotyczące masowego mordu w Winnicy), Berlin, 1944 r. Reprodukcja A. Zechenter

Das NKWD-Gefängnis in Winnyzja (Winniza) 1943. Abbildung in „Amtliches Material zum Massenmord von Winniza”, Berlin, 1944. Reproduktion: A. Zechenter

▶ Wykaz 33 aresztowanych osób. Pierwszy z listy: Albin Zadernowski został wyłączony ze sprawy. Pozostali zostali rozstrzelani. Ze zbiorów PAO w Winnicy

Liste von 33 verhafteten Personen. Der Erste auf der Liste – Albin Zadernowski – wurde von der Sache ausgeschlossen. Die anderen wurden erschossen. Aus den Beständen des Staatsarchiv der Oblast Winnyzja (StAOW)

1. ~~ЗАДЕРНОВСКИЙ Альбин Генрихович~~
- ✓ 2. ~~ИМНОВОЙ Андрей Антонович~~
- ✓ 3. ~~ХАНАЦКИЙ Александр Матвеевич~~
- ✓ 4. ~~ШАТКОВСКИЙ Станислав Иванович~~
- ✓ 5. ~~ИРОПИВНИЦКИЙ Петр Казимирович~~
- ✓ 6. ~~ДРАВОВИЧ Лука Васильевич~~
- ✓ 7. ~~КУЧЕВСКИЙ Платон Андреевич~~
- ✓ 8. ~~ВРАСНОСЕЛЬСКИЙ Павел Леонтьевич~~
- ✓ 9. ~~БЕРОДСКИЙ Василий Фадеевич~~
- ✓ 10. ~~СОБОДЕРСКИЙ Иван Дмитриевич~~
- ✓ 11. ~~ХАНАЦКИЙ Семен Федорович~~
12. ~~СКОМАРОВСКИЙ Иосиф Войцехович~~
- ✓ 13. ~~ХАНАЦКИЙ Сергей Григорьевич~~
- ✓ 14. ~~ИРОПИВНИЦКИЙ Франц Валентинович~~
- ✓ 15. ~~ЛЕБЕДОВСКИЙ Николай Леонтьевич~~
- ✓ 16. ~~СТАДНЕВСКИЙ Марьян Францевич~~
- ✓ 17. ~~СКОМАРОВСКИЙ Иван Томашевич~~
- ✓ 18. ~~КОЗАКЕВИЧ Семен Филиппович~~
- ✓ 19. ~~СВИРСКИЙ Леонисий Карлович~~
- ✓ 20. ~~ЦЫМБОВСКИЙ-ВЕРДИНСКИЙ Константин~~
- ✓ 21. ~~ПОСЛАВСКИЙ Лаврентий Онуфриевич~~
- ✓ 22. ~~ХМЕЛЬНИЦКИЙ Филипп Андреевич~~
- ✓ 23. ~~РУЖАНСКИЙ Николай Варфоломаевич~~
- ✓ 24. ~~ДЕМПИЦКИЙ Кароль Адамович~~
- ✓ 25. ~~ПОСЛАВСКИЙ Яков Онуфриевич~~
- ✓ 26. ~~КУЗНЯРСКИЙ Марк Иванович~~
- ✓ 27. ~~СВИРСКИЙ Павел Петрович~~
- ✓ 28. ~~СВИРСКИЙ Марк Иосифович~~
- ✓ 29. ~~БАРСКИЙ Кирилл Акимович~~
- ✓ 30. ~~МЕЛЬНИЧУК Иван Федорович~~
- ✓ 31. ~~БЕРОДСКИЙ Павел Дмитриевич~~
- ✓ 32. ~~СЛИВИНСКИЙ Тадеуш Андреевич~~
- ✓ 33. ~~ДОМАШЕВСКИЙ Петр Марцианович~~
- ✓ 34. ~~ДРАГОМИРЕЦКИЙ Григорий Петрович~~

DIE SACHE ANDREI JAMKOWY UND 32 WEITERE ANGEKLAGTE

Wypis z akt. Postanowienie trójki NKWD w Winnicy z 22 września 1938 r. o rozstrzelaniu jednej z 33 osób ze sprawy „Andrieja Jamkowego i 32 [...]” – Ławrientija Onufrijewicza Poslawskiego, narodowości ukraińskiej (obywatela ZSRS). Ze zbiorów PAO w Winnicy

Aktenauszug. Beschluss der NKWD-Troika in Winnyzja vom 22. September 1938 über die Erschießung einer der 33 Personen aus der Sache „Andrei Jamkowy und 32 [...]“, nämlich Erschießung von Lavrenty Onufriewich Poslawsky, ukrainischer Nationalität (UdSSR-Staatsangehöriger). Aus den STAOW-Beständen

Nicht nur Polen wurden im Rahmen der „Polnischen Operation“ verfolgt. Im März 1938 verhaftete das NKWD der Oblast Winnyzja 33 Männer aus den Dörfern Zozowo, Aleksandrowka und Rotmistrowka. Elf von ihnen waren ukrainischer Nationalität. Ihnen wurde vorgeworfen, der konterrevolutionären polnischen nationalistischen Organisation POW anzugehören. Sie hätten Vieh vergiften, landwirtschaftliche Maschinen zerstören, Produktionspläne der Kolchosen sabotieren und – im Kriegsfall – Getreidevorräte in Brand stecken und Eisenbahnwege zerstören sollen. Alle in Sache „Andrei Jamkowy und 32 weitere [...]“ genannten Personen, die gemäß dem NKWD-Protokoll vom 22. September 1938 angeklagt waren, wurden erschossen und ihr Eigentum beschlagnahmt. Am 24. Mai 1960, nach Abschluss der Sachrevision, schrieb der KGB-Ermittler: *Im ehemaligen NKWD-Vorstand der Oblast Winnyzja fand zwischen 1937 und 1938 eine grobe Rechtsverletzung statt, Menschen wurden ohne jeden Beweis ihrer kriminellen Aktivität verhaftet, während des Verhörs gab es eine Fälschung der Ermittlungsdokumente, und der Ermittler Zaputrijaw wurde 1941 wegen Gesetzesübertretung verurteilt. Aufgrund des oben Gesagten beantrage ich, den Troika-Beschluss des NKWD-Vorstands der Oblast Winnyzja vom 22. September 1938 [in Bezug auf die folgenden Personen...] aufzuheben und das Verfahren mangels Schuldbeweisen einzustellen.*

Передопрошенные в мае 1960 года свидетели: ПАСЕЧНИК Г.О., КОЗЛОВСКАЯ М.К. и КУЗНЯРСКАЯ Л.С. показали, что об антисоветской деятельности ЯМКОВСКОГО А.А. и других им ничего не известно, что в 1938 году протоколы допроса им не читали и они подписали их, не зная содержания.
/ том III л.д. 470-477 /

Свидетели ДРОГОМИРЕЦКИЙ П.Г., КОЗЛОВСКИЙ Я.П., ИЛЬЧУК П.М. не передопрошены, так как КОЗЛОВСКОГО и ИЛЬЧУКА нет в живых. Местонахождение ДРОГОМИРЕЦКОГО не установлено. Но их показания аналогичны показаниям передопрошенных свидетелей поскольку они не подтверждены, то не могут быть положены в основу обвинения ЯМКОВОМУ и другим.
/ том III л.д. 483 /

Вновь допрошенные свидетели: ПАСЕЧНИК Ф.Т., ПАСЕЧНИК И.П., КУЧЕР И.Ф., КУЧЕР Д.А., ПРИЧЕПА П.Г., БРОДСКИЙ Н.В. и другие показали, что об антисоветской деятельности ЯМКОВОГО А.А. и других, их причастности к каким-либо антисоветским организациям им ничего не известно.
/ том III л.д. 456-482 /

Проверкой установлено, что в бывшем УНКВД по Винницкой области в 1937-1938 годах грубо нарушалась социальная справедливость, аrostовывались лица без наличия данных о преступной деятельности, при допросах фальсифицировались следственные документы, а руководившие следствием по настоящему делу ЗАПУТРИКОВ в 1941 году осужден за нарушение социализма.
/ том III л.д. 484 /

На основании изложенного,

ПО Л А Г А Л Б Ы :

Постановление Тройки УНКВД СССР по Винницкой области от 22 сентября 1938 года в отношении -

Fragment postanowienia śledczego KGB w Winnicy z 24 maja 1960 r. mówiący o rażącym naruszeniu prawa w Zarządzie NKWD obwodu winnickiego w latach 1937-1938. Ze zbiorów PAO w Winnicy

Auszug aus dem Ermittlungsbeschluss des KGB in Winnyzja vom 24. Mai 1960, in dem eine grobe Gesetzesübertretung im NKWD-Vorstand der Oblast Winnyzja in den Jahren 1937-1938 festgestellt wurde. Aus den StAOW-Beständen

Передопро
.О., КОЗЛОВСКАЯ
ОВЕТСКОЙ деятел
ИЗВЕСТНО, ЧТО
ПОДПИСАЛИ ИХ.

Być Polakiem w ZSRR w 1938 r. to to samo, co być Żydem w III Rzeszy

Helena Trybel, świadek ludobójstwa, matka Jurija Jechanurowa
– premiera Ukrainy w latach 2005–2006

1938 ein Pole in der UdSSR zu sein, ist dasselbe wie ein Jude im Dritten Reich

Helena Trybel, Zeugin des Völkermordes, Mutter von Jurij Jechanurow,
Ministerpräsident der Ukraine in den Jahren 2005–2006

ВОЕННЫЙ ТРИБУНАЛ
Одесского военного округа

НАЧАЛЬНИКУ УЧЕТНО-АРХИВНОГО ОТДЕЛА
ПО ОДЕССКОЙ ОБЛАСТИ

Ч. 4 - апреля 1957 г.
№ 0831

КОПИЯ: НАЧАЛЬНИКУ 1 СПЕЦОТДЕЛА У
ОБЛ.

г.Оде

г.Оде

РУ ОДЕССКОГО
ОКРУГА

г.Оде

Kazimiera NOWAKOWSKA

Kazimiera Nowakowska, córka Leona, ur. 1889 r.,
zamieszkała w mieście Kotowsk, narodowość
polska (obywatelstwo ZSRS). Ze zbiorów PAO w Odessie

Kazimiera Nowakowska, Tochter von Leon,
geboren 1889, wohnhaft in Kotowsk, polnische
Nationalität (UdSSR-Staatsbürgerschaft).

Aus den Beständen des Staatsarchiv der Oblast Odessa

Jeszcze raz mówię, że o kontrrewolucyjnej działalności swojego męża [...] nic nie wiem. W mojej obecności jakichkolwiek kontrrewolucyjnych rozmów nie było. Tak podczas przesłuchania broniła się Kazimiera Nowakowska. Jej mąż Feliks został skazany decyzją NKWD z 1 października 1937 r. na karę śmierci. Oskarżony został o aktywne uczestnictwo w polskiej kontrrewolucyjnej szpiegowsko-dywersyjnej organizacji sabotażowej, istniejącej jakoby w zakładzie taborowo-remontowym stacji kolejowej Kotowsk. Nowakowska została aresztowana jako żona skazanego „szpiega” i „wroga ludu”. Podczas przesłuchania martwiła się o swoich dwóch pełnoletnich synów oraz o siedemnastoletnią córkę: w chwili mojego aresztu gdzie ją zabrano i nie wiem, gdzie obecnie przebywa. W akcie oskarżenia zarzucono jej, że chociaż wiedziała o kontrre-

wolucyjnej działalności męża, nie poinformowała o tym organów władzy sowieckiej. Postanowieniem Kolegium Specjalnego NKWD z sierpnia 1938 r. została zesłana jako społecznie niebezpieczny element na 5 lat do Kazachstanu. 20 marca 1957 r. w zażaleniu na wyrok do Trybunału Wojskowego Odeskiego Okręgu Wojskowego napisano: *Postanowienie Kolegium Specjalnego nie może pozostać w mocy i należy je unieważnić ze względu na to, że w sprawie brak jest dowodów winy K. Nowakowskiej, a ona do inkryminowanych jej czynów się nie przyznała.* 4 kwietnia 1957 r. wyrok wobec Kazimieri Nowakowskiej został uchylony, sprawę umorzono z powodu braku znamion przestępstwa i nakazano zwrot obligacji skonfiskowanych jej podczas rewizji w mieszkaniu.

ВЫПИСКА ИЗ ПРОТОКОЛА

Особого совещания при Народном комиссаре внутренних дел СССР

от 28 августа 1938 г. 9.7.

СЛУШАЛИ	ПОСТАНОВИЛИ
<p>6. Дело № 220/ДТО Одесск. в. р. о НОВАКОВСКОЙ Казимиры Леонтьевны, 1889 г.р.</p>	<p>НОВАКОВСКОЮ Казимиру Леонтьевну - как соц. опасный элемент - сослать в Казахстан сроком на ПЯТЬ лет, соч. срок с 9/X-37 г. Дело сдать в архив.</p>

Имя: *Чертков* 30.4.1909
 №: *2/9*
 ДАН КООРДИНАЦИИ В *Одесса*

Отл. секретарь Особого совещания

Т. 46. Вероятно, II. 1944

Wypis z protokołu Kolegium Specjalnego NKWD ZSRS z 28 sierpnia 1938 r.: K. Nowakowska jako społecznie niebezpieczny element podlega zesłaniu do Kazachstanu na okres 5 lat, licząc od 9 października 1937 r. Ze zbiorów PAO w Odessie

Auszug aus dem Protokoll des Sonderkollegiums des NKWD der UdSSR vom 28. August 1938: K. Nowakowska, als ein gesellschaftlich gefährliches Element, unterliegt für einen Zeitraum von 5 Jahren, beginnend am 9. Oktober 1937, der Verbannung nach Kasachstan.
 Aus den StA00-Beständen

☆
КНИЖЕ ТРИБУНАЛ
ОДЕССА
№ 0882
г. Одесса

Kazimiera NOWAKOWSKA

Казимiera Новакowska
№ 0882
г. Одесса

Ich sage noch einmal, dass ich nichts über die konterrevolutionären Aktivitäten meines Mannes [...] weiß. Es gab keine konterrevolutionären Gespräche in meiner Gegenwart. So verteidigte sich Kazimiera Nowakow-

ska während des Verhörs. Ihr Ehemann Feliks wurde aufgrund der Entscheidung des NKWD vom 1. Oktober 1937 zum Tode verurteilt. Ihm wurde vorgeworfen, aktiv an der polnischen konterrevolutionären Spionage- und Sabotageorganisation beteiligt gewesen zu sein, die angeblich in einer Wartungs- und Instandsetzungswerkstatt des Bahnhofs Kotowsk existierte. Nowakowska wurde als Ehefrau eines verurteilten „Spions“ und „Volksfeindes“ verhaftet. Während des Verhörs machte sie sich Sorgen um ihre beiden erwachsenen Söhne und ihre siebzehnjährige Tochter: *Zum Zeitpunkt meiner Verhaftung wurde sie irgendwohin gebracht, und ich weiß nicht, wo sie jetzt ist.* In der Anklageschrift wurde ihr vorgeworfen, dass sie zwar von den konterrevolutionären Aktivitäten ihres Mannes wusste, die sowjetischen Behörden aber nicht darüber informiert habe. Auf Beschluss des NKWD-Sonderkollegiums wurde sie im August 1938 als *gesellschaftlich gefährliches Element* für 5 Jahre nach Kasachstan verschickt. Am 20. März 1957 wurde in einer Beschwerde gegen das Urteil an das Militärgericht des Militärbezirks Odessa festgehalten: *Die Entscheidung des Sonderkollegiums kann nicht in Kraft bleiben und muss für ungültig erklärt werden, da es in diesem Fall keine Beweise für die Schuld von K. Nowakowska gibt und sie die sie belastenden Handlungen nicht zugegeben hat.* Am 4. April 1957 wurde das Urteil gegen Kazimiera Nowakowska aufgehoben, das Verfahren wegen fehlender Anzeichen eines Verbrechens eingestellt und die Rückgabe der bei einer Durchsuchung ihrer Wohnung beschlagnahmten Darlehen angeordnet.

Направлено для исполнения делу вместе с определением
Мирового судьи ОДВО № Н-0177 от 2 апреля 1957 г. по делу
г-же НОВАКОВСКОЙ Казимiera Лесковны, 1009 г. рождения.

Продлеваемо определена прощу объявить под расписку
г-же НОВАКОВСКОЙ, принять жеца по вопросу возврата имущества
у нее объявивше, дело оставить на гражданки, а в прощаво три-
бунал (ОДВО) сообщить делу объявлению определения.

Копия определения в 1 экземпляре направляется для исполнения
в немецкий в русские часты, а в ОДВО – для сведения.

ПРИЛОЖЕНИЕ: 1-му адр. – дело в одном томе с л/ж. № 01007 в
воина определении на 2 листах с л/ж
№ 1120 ;
2 и 3 адр. – по одной копия определения, на 2 ли-
стах двадца, с в/жб № 1120.

▲ Fragment pisma Trybunału Wojskowego z 4 kwietnia 1957 r. do Prokuratury Wojskowej z informacją o uchyleniu wyroku Kazimiery Nowakowskiej, z poleceniem przekazania odpisu orzeczenia zainteresowanej oraz zwrotu obligacji skonfiskowanych jej podczas rewizji. Ze zbiorów PAO w Odessie

Auszug aus dem Schreiben des Militärgerichts vom 4. April 1957 an die Militärstaatsanwaltschaft mit Informationen über die Aufhebung des Urteils von Kazimiera Nowakowska, mit der Anordnung, der Betroffenen eine Kopie des Urteils zu übergeben und die bei der Durchsuchung beschlagnahmten Darlehen zurückzugeben. Aus den StAOO-Beständen

► List Kazimiery Nowakowskiej do Prokuratury Wojskowej Odeskiego Okręgu Wojskowego z 9 lutego 1957 r. z prośbą o rozpatrzenie zażalenia na bezpodstawne oskarżenie. Ze zbiorów PAO w Odessie

Schreiben von Kazimiera Nowakowska an die Militärstaatsanwaltschaft des Militärbezirks Odessa vom 9. Februar 1957 mit dem Ersuchen, die Beschwerde über eine unbegründete Anschuldigung zu prüfen. Aus den StAOO-Beständen

Воспитану прокурору Орского ^{№ 16}
Военного округа полк. Бяструму

Новаковской Казимире Леоковны,
1887 года рождения, проживающей в
г. Орске, Театральный пер. 5 кв. 3

После ареста моего мужа Новаковского
Феликса Петровича, в октябре 1937 года меня
подвергли предварительному тюремному заключению
сроком до 2-х месяцев.

В июне 1939 года с группой других заключенных, не
имев приговора и суда, я была направлена в
Казахену ССР в порядке военной высылки сроком
на 5 лет.

Считаю арест и осуждение моего мужа не
обоснованными, поэтому прошу рассмотреть мою
жалобу и снять это гнетущее пятно с меня и
моих детей, которых я не могу уже более 20 лет.

9 февраля 1957 г.

Новаквич

Wojciech PIRÓG

Wojciech Piróg, syn Adama, ur. 1913 r.
we wsi Greczany, narodowość
polska (obywatelstwo ZSRS).
Ze zbiorów PAO w Chmielnickim

Wojciech Piróg, Sohn von Adam,
geboren 1913 im Dorf Greczany,
polnische Nationalität
(UdSSR-Staatsbürgerschaft).
Aus den StAOCh-Beständen

Призем; прошу Вашего рассмотрение
высказать мне справку о реа-
билитации моего брата.

Na zakończenie przesłuchania, w odręcznym liście do naczelnika NKWD oddziału Greczany, Wojciech Piróg przyznał się do wszystkich zarzucanych mu czynów. W ostatnim zdaniu napisał: *proszę organy śledcze, by miały na względzie moją rodzinę i to, co zrobiłem dobrego, [i] dały mi możliwość zmiany i usprawiedliwienia przed narodem radzieckim swoich czynów i stania się pełnoprawnym obywatelem ZSRS. W ten sposób chciał ratować najbliższych: żonę Marię, ośmioletnią córkę i czteroletniego syna. Po półrocznym pobycie w areszcie 24 października 1938 r. został oskarżony o to, że był członkiem POW, która w przypadku wojny miała zostać użyta w celu organizacji zbrojnego powstania przeciw władzy radzieckiej i prowadzenia aktów dywersyjnych na kolei. Wyrokiem trójki NKWD obwodu kijowskiego Wojciech Piróg został rozstrzelany 26 października 1938 r., a jego mienie zostało skonfiskowane. Nie wiadomo, jaki los spotkał żonę skazanego. Jego siostra w liście z lipca 1958 r. do Prokuratora Okręgowego miasta Chmielnicki pisze: *jako opiekunka jego małoletnich dzieci – syna i córki – proszę o informację, czy sprawa mojego brata została umorzona z powodu braku dowodów winy. Prezydium obwodu chmielnickiego uchyliło wyrok na Wojciecha Piróga, ponieważ oskarżenie zostało sformułowane wyłącznie na podstawie zeznań osobistych oskarżonego, które nie znalazły potwierdzenia w toku przesłuchania świadków [przesłuchanych w ramach rewizji sprawy]. Zeznania oskarżonego nie mogą stanowić dowodu jego działalności, gdyż nie odpowiadały one rzeczywistości. Piróg został pośmiertnie zrehabilitowany 18 kwietnia 1959 r.**

№ 1000

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

(об избрании меры пресечения)

г. Проскуров 30 апреля 1938 года, в 20 часов, в присутствии членов
ОДТО ГУТБ НКВД ст. Проскуров - Т Р Е Т Ю З

рассмотрев материал по ос. гр. ПИРОГА Войцеха Адриановича

р. рождения _____ место рождения _____

к.р. _____

профессия и социальность _____

жизнь службы и занятий _____

состоятельность _____

национальность _____

категория воинского учета _____

в преступлении, предусмотренном ст. ст. 54-10 и 54-11 УК УССР

считавшись с тем, что ПИРОГ В.А. является активным участником контрреволюционной польской организации во время "ПОВ" и вместе с теми систематически занимается проведением к-р. польско-националистической пропаганды.

На основании изложенного и руководствуясь ст. ст. 143, 145 и 146 УПК УССР, постановил:

- Избрать мерой пресечения способом удержания от суда и следствия по обвинению в обвиняемому ПИРОГУ В.А. арест, с содержанием под стражей в Проскуровской тюрьме, заключив его за ОДТО ГУТБ НКВД ст. Проскуров.
- Настоящее постановление, в порядке ст. 144 УПК УССР и приказа НКВД и прокурора Одессе УССР от 16.V—22 года № 1465 представить для сведения

ТРАНСПОРТНОМУ ПРОКУРОРУ

Одобрено и подписано _____ (ТРЕТЮЗ)

„Согласен“ Начальник _____

„Утверждаю“ Начальник ОДТО ГУТБ НКВД ст. Проскуров _____ (А. Ч Е В А Н)

Копия № 100-10000

Postanowienie z 30 kwietnia 1938 r. o aresztowaniu Wojciecha Piróga.
Ze zbiorów PAO w Chmielnickim

Beschluss vom 30. April 1938 über die Verhaftung von Wojciech Piróg.
Aus den StAOCh-Beständen

Wojciech PIRÓG

Am Ende des Verhörs gestand Wojciech Piróg in einem handschriftlichen Brief an den Leiter der NKWD-Zweigstelle Greczany alle Taten, deren er beschuldigt wurde. Im letzten Satz schrieb er: *Ich bitte die ermittelnden Behörden, meine Familie und das, was ich Gutes getan habe, zu berücksichtigen, [und] mir die Möglichkeit zu geben, meine Handlungen vor dem sowjetischen Volk zu ändern und zu rechtfertigen und ein vollberechtigter Bürger der UdSSR zu werden.* Auf diese Weise wollte er seine Angehörigen retten: seine Frau Maria, seine achtjährige Tochter und seinen vierjährigen Sohn. Nach einer sechsmonatigen Haft wurde er am 24. Oktober 1938 beschuldigt, *Mitglied der Polnischen Militärorganisation (POW) zu sein, die im Kriegsfall dazu dienen sollte, einen bewaffneten Aufstand gegen die sowjetischen Behörden zu organisieren und Sabotageaktionen an der Eisenbahn durchzuführen.* Durch das Urteil der NKWD-Troika

wurde Wojciech Piróg am 26. Oktober 1938 erschossen und sein Eigentum beschlagnahmt. Das Schicksal der Ehefrau des Verurteilten ist unbekannt. In einem Brief vom Juli 1958 schrieb seine Schwester an den Bezirksstaatsanwalt der Stadt Chmelnyzkyj: *Als Vormund seiner minderjährigen Kinder – Sohn und Tochter – möchte ich wissen, ob die Sache meines Bruders mangels Beweisen für seine Schuld eingestellt wurde.* Das Präsidium der Oblast Chmelnyzkyj hob das Urteil gegen Wojciech Piróg auf, *weil die Anklage ausschließlich auf der Grundlage der persönlichen Aussagen des Angeklagten formuliert wurde, die während der Zeugenvernehmung [die während der Revision des Falles durchgeführt wurde] nicht bestätigt wurden.* Die Aussagen des Angeklagten können keinen Beweis für seine Aktivitäten darstellen, da sie nicht der Realität entsprachen. Piróg wurde am 18. April 1959 posthum rehabilitiert.

► List siostry Wojciecha Piróga z 11 lipca 1958 r. do Prokuratora Obwodu Chmielnickiego z prośbą o wydanie zaświadczenia, że brat został zrehabilitowany. Ze zbiorów PAO w Chmielnickim

Brief der Schwester von Wojciech Piróg vom 11. Juli 1958 an den Staatsanwalt der Oblast Chmelnyzkyj mit der Bitte um eine Bescheinigung, dass der Bruder rehabilitiert wurde. Aus den StAOCh-Beständen

Обл. Прокурору г. Семейского.

1293
12.15.58

Обл. прокурору Тироз Марии
Адамович против г. Семейского
удий предм. Треземн ур. Делобриетъ в 30

Заявление.

2ой Обл. милиции г. Семейского
мне сообщено, что мой брат - Тироз
Войцех Адамович, который в 1938 году
2го мая был репрессирован, умер в 1947 году,
а по этому, я как свидетеля оставившаяся
2ой не полнолетние детей брата - дочери и сына,
обращаюсь к Вам с просьбой сообщить
мне, прекращено-ли дело по обвинению
моего брата - Тироза Войцеха Адамовича
за не доказанностью предъявленного обвинения,
так все другие граждане репрессирован-
ные в этом-же году т.е. в 1937-38 году.
Брат мой - Тироз Войцех Адамович 1903г. рож.
работал до апреля 1938г. на ст. Треземн
Зам. начальника отдела розетной т.т.м.

Треземн; прошу Вашего рассмотре-
ния. Сообщить мне справку о ре-
абилитации моего брата.

11/VII-1958г.

З.е. Тироз

[...] aresztowani byli ludzie bez dowodów na ich przestępczą działalność, podczas przesłuchań miało miejsce fałszowanie dokumentów śledztwa [...]

Śledczy KGB, 24 maja 1960 r. (Sprawa „Andrieja Jamkowego i 32 innych oskarżonych”)

[...] Menschen wurden ohne jeden Beweis ihrer kriminellen Aktivitäten verhaftet, während des Verhörs kam es zur Fälschung von Ermittlungsdokumenten [...]

KGB-Ermittler, 24. Mai 1960 (Sache „Andriew Jamkowy und 32 weitere Angeklagte“)

Inscenizacja przesłuchania.
Grupa Rekonstrukcyjno-Filmowa Bemowo,
fot. C. Pomykało

Inszenierung eines Verhörs.
Rekonstruktions- und Filmgruppe Bemowo,
Foto: C. Pomykało

Гр. *Токарский Александр Васильевич*
Полковник Польской Армии, участник гражданской войны
за активную к.р. деятельность
на ж.д. транспорте (собным решением НКВД СССР от 1-го октября
1937г. осужден по *10* категории, к высшей мере
установлено)

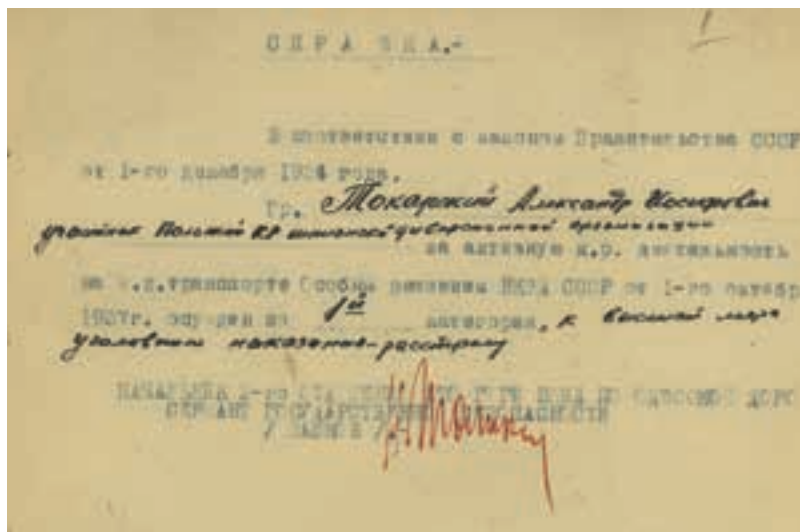
Maria TOKARSKA

Maria Tokarska, córka Siemiona, ur. 1885 r.
w Kotowsku, narodowość polska
(obywatelstwo ZSRS). Ze zbiorów PAO w Odessie

Maria Tokarska, Tochter von Siemon,
geboren 1885 in Kotowsk, polnische
Nationalität (UdSSR-Staatsbürgerschaft).
Aus den StA00-Beständen

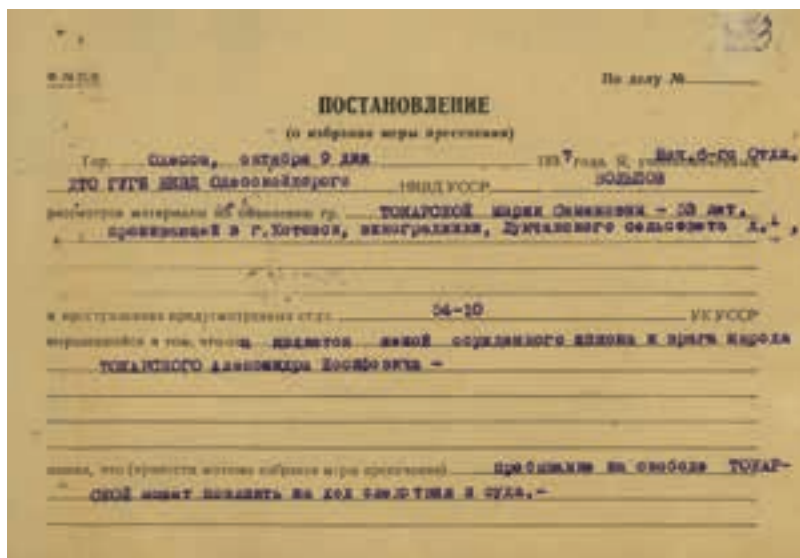
Maria Tokarska została aresztowana w październiku 1937 r. i osadzona w więzieniu w Odessie. W tym samym czasie zatrzymano jej syna. 10 grudnia 1937 r. Tokarską oskarżono o to, że wiedziała o działalności męża Aleksandra w polskiej wojskowej organizacji kontrrewolucyjno-szpiegowsko-dyweryyjnej, za co został on rozstrzelany w 1937 r. 28 sierpnia 1938 r. Kolegium Specjalne NKWD podjęło decyzję o zesłaniu Tokarskiej jako *elementu społecznie niebezpiecznego* do Kazachstanu na 5 lat. Zachowały się jej listy z 1939 r. do szefa NKWD Ławrientija Berii. Prosiła w nich o rewizję akt sprawy, ponieważ nie wiedziała, za co została ukarana. Tłumaczyła, że podczas przesłuchania była wystraszona. Śledczy spisał jej odpowiedzi, ale jako ledwo piśmienna nie była w stanie ich przeczytać. Nakazano jej podpisać obie strony protokołu, w tym niezapisaną. Po fakcie prosiła o kolejne przesłuchanie, ale słyszała zawsze, że *jeśli zajdzie potrzeba, to ją wezwą*. Dalej Maria Tokarska pisała w liście, że klimat, w którym żyje, zniszczył jej zdrowie. Z powodu reumatyzmu, poważnej choroby serca i astmy nie może pracować, a innych środków utrzymania nie ma. Prosiła o pozwolenie na powrót do dzieci lub zmniejszenie liczby lat zsyłki. Oprócz syna miała trzy zameżne córki.

Informacja, że zgodnie z *ustawą rządu ZSRS* Tokarski Aleksander, syn Józefa, członek *polskiej kontrrewolucyjnej organizacji dyweryyjnej*, skazany został na rozstrzelanie. Ze zbiorów PAO w Odessie

Information, dass Tokarski Aleksander, Sohn von Józef, Mitglied der *polnischen konterrevolutionären Sabotageorganisation*, nach dem Gesetz der UdSSR-Regierung zum Tode verurteilt wurde.

Aus den StA00-Beständen

Postanowienie o zastosowaniu wobec Marii Tokarskiej środka zapobiegawczego w postaci aresztowania.

Ze zbiorów PAO w Odessie

Beschluss über die Anwendung der präventiven Maßnahme der Verhaftung gegen Maria Tokarska.

Aus den StA00-Beständen

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

1937 года, сентября 14-го дня, начальником 6-го отделения ДТО ГУТБ НКВД Одесской дороги, лейтенант государственной безопасности ВОЛКОВ, рассмотрев следственные дела №225 репрессированных ТОКАРСКИХ Марии Семёновны и ТОКАРСКОГО Александра Александровича в Бердичеве приезде НКВД СССР № 485 и 486-1937гг. и на основании данных следствия

П О С Т А Н О В Л Е Н И Е:

11 сентября при обыске у ТОКАРСКИХ Марии Семёновны и Александра Александровича найдено:

1. Оборотничковый чек №5035 на сумму Рублей 1225.- /двести тысяч двести двадцать пять рублей/.
2. Оборотнички расчёда В-ой категории выкупа 4го года:

Серия 015352	в 10 шт	сумму 10 рублей.
" 014922	" 02	" 20 "
" 014923	" 02	" 20 "
" 025513	" 05	" 100 "
" 025514	" 05	" 100 "

 Всего оборотнички на сумму Рр.200.- /двести рублей/
3. Наличные деньги суммой на сумму 500 рублей /пятьсот целых рубль/.
4. Наручные часы марки Гитана за 541541 в количестве 1 штука.

На основании приказа НКВД СССР №486-Стр. поименованные ценности подлежат изъятию, а деньги

П О С Т А Н О В Л Е Н И Е:

Ценности и вещи при обыске у ТОКАРСКИХ Марии Семёновны и Александра Александровича часть перед Секцией ГУТБ по Одесской дороге в делах Государства.

НАЧ. 6-го ОТДЕЛЕНИЯ ДТО ГУТБ НКВД ОДЕССКОЙ ДОРОГИ
ЛЕЙТЕНАНТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

/ВОЛКОВ/

НАЧ. ДТО ГУТБ НКВД ОДЕССКОЙ ДОРОГИ
КАПИТАН ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

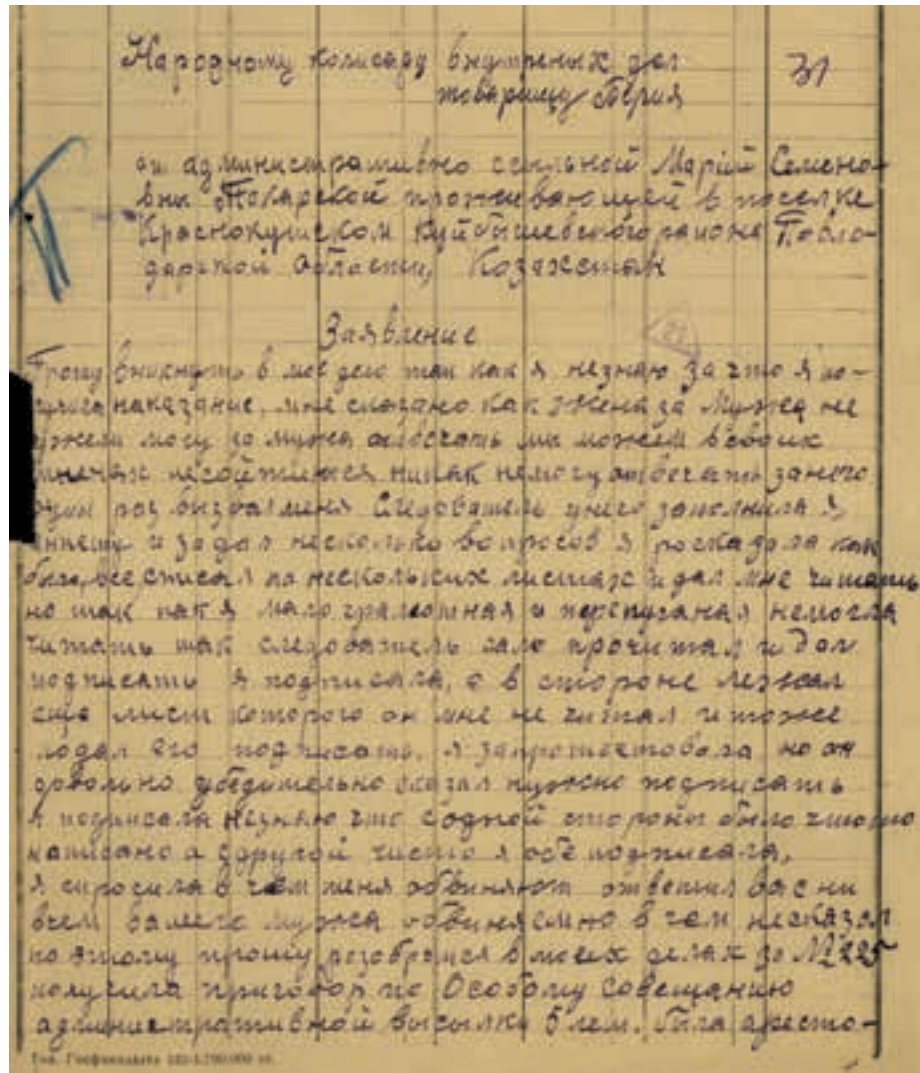
/ИЛЬКОВСКИЙ/

Postanowienie o konfiskacie znalezionych w domu małżeństwa Tokarskich przedmiotów i pieniędzy oraz przekazaniu ich do wydziału finansowego Zarządu NKWD obwodu odesskiego i zaliczeniu do dochodu republiki. Ze zbiorów PAO w Odessie

Beschluss über die Beschlagnahme der im Haus der Tokarskis gefundenen Gegenstände und Gelder und ihre Übergabe an die Finanzabteilung des NKWD-Vorstands der Oblast Odessa und deren Einbeziehung in das Einkommen der Republik. Aus den StAO-Beständen

Maria TOKARSKA

Maria Tokarska wurde im Oktober 1937 verhaftet und im Gefängnis von Odessa inhaftiert. Zur gleichen Zeit wurde ihr Sohn verhaftet. Am 10. Dezember 1937 wurde Tokarska beschuldigt, von den Aktivitäten ihres Mannes Alexander in der polnischen konterrevolutionären Spionage- und Sabotagemilitärorganisation gewusst zu haben, wofür er 1937 erschossen wurde. Am 28. August 1938 beschloss das NKWD-Sonderkollegium, Tokarska als gesellschaftlich gefährliches Element für 5 Jahre nach Kasachstan zu schicken. Erhalten geblieben sind ihre Briefe aus dem Jahr 1939 an den Chef des NKWD Lawrenti Beria. Ihn ersuchte sie in ihren Briefen, die Sachakten zu überprüfen, da sie nicht wusste, wofür sie bestraft wurde. Sie erklärte, dass sie während des Verhörs erschrocken war. Der Ermittler schrieb ihre Antworten nieder, aber sie war nicht in der Lage, diese zu lesen, da sie kaum lesen und schreiben könne. Es wurde ihr befohlen, beide Seiten des Protokolls zu unterzeichnen, auch die leere. Im Nachhinein bat sie um ein weiteres Verhör, aber sie hörte immer, dass man sie bei Bedarf rufen würde. Ferner schrieb Maria Tokarska in ihrem Brief, dass das Klima, in dem sie lebt, ihre Gesundheit zerstört habe. Wegen Rheuma, schweren Herzkrankheiten und Asthma kann sie nicht arbeiten, und ihr stehen keine anderen Möglichkeiten zur Verfügung, für ihren Lebensunterhalt zu sorgen. Sie bat darum, zu ihren Kindern zurückkehren zu dürfen oder die Zahl der Verbannungsjahre zu reduzieren. Neben ihrem Sohn hatte sie drei verheiratete Töchter.

List od zesłanej do Kazachstanu Marii Tokarskiej do Ławrientija Berii z prośbą o rewizję akt jej sprawy.

Ze zbiorów PAO w Odessie

Brief von Maria Tokarska, die nach Kasachstan verbannt wurde, an Lawrenti Beria mit der Bitte um Revision der Akten ihrer Sache. Aus den StA00-Beständen

Piotr CZAJKOWSKI

Piotr Czajkowski, syn Franciszka, ur. 1904 r. narodowość polska (obywatelstwo ZSRS). Ze zbiorów PAO w Winnicy

Piotr Czajkowski, Sohn von Franciszek, geboren 1904, polnische Nationalität (UdSSR-Staatsbürgerschaft).

Aus den StAOW-Beständen

Piotr CZAJKOWSKI

195 189

ВЫПИСКА ИЗ КОПИИ ПРОТОКОЛА № 797

НАРОДНОГО КОМИССАРА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ СССР и ПРОКУРОРА СССР

от 16 января 1938 г.

СЛУШАЛИ	ПОСТАНОВИЛИ
м.ла чертали на обвиняемых, представленных управлением НКВД УССР по Винницкой области по порядку приказа НКВД от 485 от 11 авг. 1937 года	Чайковского Петра Францевича, 1904 г.р. уро. с.ут. Гемисис, Баранов р-он, Винницкой обл. расстрелять

Копия протокола № 797 от 16/1/38

р.о. Начальник Учетно-архивной службы (отдел № 1) УКГВ при СН УССР по Винницкой области

Д. маз. 1961 г. Майор (Кравченко)

Wypis z kopii protokołu. Materiał oskarżenia przedstawiony przez NKWD obwodu winnickiego został rozpatrzony w trybie rozkazu NKWD nr 00485 z 11 sierpnia 1937 r. Postanowiono: Czajkowskiego Piotra Franczewicza [...] rozstrzelać. Ze zbiorów PAO w Winnicy

Auszug aus der Kopie des Protokolls. Das vom NKWD der Oblast Winnyzja vorgelegte Material der Anklage wurde im Befehlsverfahren des NKWD Nr. 00485 vom 11. August 1937 geprüft. Beschluss: Czajkowski Piotr Franczewicz [...] zum Tod durch Erschießen verurteilt. Aus den StAOW-Beständen

Piotr Czajkowski, Buchhalter der ländlichen Lebensmittelgesellschaft Borscht-schiw, wurde vom NKWD im Gefängnis in Winnyzja eingesperrt und dann am 1. Februar 1938 erschossen. Ihm wurde vorgeworfen, konterrevolutionäre und nationalistische Aktivitäten unter der Bevölkerung durchzuführen und polnisch-nationalistische Ansichten zu verbreiten. Aus den Zeugenvernehmungen ging hervor, dass Czajkowski oft polnische Jugendliche bei sich zu Hause empfing und sie zwang, an Treffen der Organisation „Róźaniec“ teilzunehmen. Er hinterließ eine Ehefrau und Söhne im Alter von drei und neun Jahren. In einem Brief vom April 1961 an den Leiter des KGB beim Ministerrat der UdSSR schrieb Janina Czajkowska: Mein Mann [...] wurde 1937 von den NKWD-Behörden abgeführt, und bis heute weiß ich nichts von ihm. [...] bitte teilen Sie mir mit, wo er sich jetzt aufhält. Wenn er bereits tot ist, schicken Sie mir bitte einen Totenschein und informieren Sie mich über seine Rehabilitierung. Bitte lehnen Sie meine Anfrage nicht ab. Durch die Entscheidung des Gerichtskollegiums für Strafsachen des Obersten Gerichts der UdSSR vom 18. November 1961 wurde Piotr Czajkowski rehabilitiert.

СПИСОК № 40

СОВ. СЕКРЕТ

ВИННИЦКА ІЗ АКТА

Решение Народного Комиссара Внутренних дел
и Прокурора Союза ССР от "16" января 1938 г.
то кол. 794 / о расстреле Петра
..... Францелина
приведено в исполнение "1" февраля 1938 г.

г. Винница
УССР

НМЗ ОДЛ УТВ ВСУ НМЗ
СЕРЖАНТ КОСВЕСИЛ СМЕРТ

▲ Wypis z akt. Postanowienie NKWD z 16 stycznia 1938 r. o rozstrzelaniu Piotra Czajkowskiego w dniu 1 lutego 1938 r. Ze zbiorów PAO w Winnicy

Auszug aus der Akte. NKWD-Beschluss vom 16. Januar 1938 über die Erschießung von Piotr Czajkowski am 1. Februar 1938. Aus den StAOW-Beständen

► Fragment listu Janiny Czajkowskiej do Przewodniczącego KGB przy Radzie Ministrów USRS z 20 kwietnia 1961 r. Ze zbiorów PAO w Winnicy

Fragment eines Briefes von Janina Czajkowska an den Vorsitzenden des KGB beim Ministerrat der UdSSR vom 20. April 1961. Aus den StAOW-Beständen

Председателю КГБ
от гр. Чайковско
села Хутор-Зел
рай области

Обращаюсь к Вам, прошу
себя находить; если его
прошу выслать мне свидетели
о реабилитации.

Прошу не отказать

за ст. Шиниц -

20 апреля 1961 года.

**W ramach „operacji polskiej”
w ZSRS aresztowano ponad
143 tys. osób. Spośród nich
co najmniej 111 tys. skazano
na karę śmierci**

**Im Rahmen der “Polnischen
Operation“ in der UdSSR wurden
über 143 Tausend Menschen
verhaftet. Mindestens 111.000
von ihnen wurden zum
Tode verurteilt**

Inscenizacja rozstrzelania.
Grupa Rekonstrukcyjno-Filmowa Bemowo,
fot. C. Pomykało

Inszenierung einer Erschießung.
Rekonstruktions- und Filmgruppe Bemowo,
Foto: C. Pomykało

ARCHITEKCI ZBRODNI ARCHITEKTEN DES VERBRECHENS

Fot. domena publiczna / Foto: gemeinfrei

***Bardzo dobrze! Wykopujcie dalej
i usuwajcie ten polski brud.
Wyeliminujcie go w interesie
Związku Sowieckiego***

Józef Stalin

***Sehr gut! Grabt weiter und
entfernt diesen polnischen
Schmutz. Beseitigt ihn im
Interesse der Sowjetunion***

Josef Stalin

A large, stylized handwritten signature in red ink, likely representing Joseph Stalin, is positioned at the bottom right of the page. The signature is highly cursive and fluid, with a prominent loop and a long, sweeping underline.

Józef Stalin

dyktator Związku Sowieckiego w latach 1924–1953. Za jego rządów represje w ZSRS doprowadziły do śmierci kilkudziesięciu milionów osób. Tylko w latach 1937–1938 podczas Wielkiego Terroru zamordowano ok. 750 000 ludzi, w tym co najmniej 111 091 w czasie „operacji polskiej”. Fot. domena publiczna

Josef Stalin

Diktator der Sowjetunion von 1927 bis 1953. Während seiner Regierungszeit führten die Repressionen in der UdSSR zum Tod von Dutzenden Millionen Menschen. Allein in den Jahren 1937–1938, während des Großen Terrors, wurden etwa 750.000 Menschen ermordet, darunter mindestens 111.091 während der „Polnischen Operation“. Foto: gemeinfrei

Nikołaj Jeżow

zwany „krwawym karłem”, był pomysłodawcą i realizatorem polityki masowego terroru w ZSRS w latach 1937–1938. Jako ludowy komisarz spraw wewnętrznych ZSRS zainicjował operację narodowościową skierowaną przeciwko Polakom. Oprawca podzielił los swoich ofiar. W kwietniu 1939 r. został aresztowany. Oskarżono go o spisek przeciwko władzom sowieckim. Skazany przez Kolegium Wojskowe Sądu Najwyższego ZSRS na karę śmierci. Wyrok wykonano prawdopodobnie 4 lutego 1940 r.

Fot. domena publiczna

Nikolai Jeschow

genannt „der blutrünstige Zwerg“, war der Urheber und Umsetzer der Politik des Massenterrors in der UdSSR zwischen 1937 und 1938. Als Volkskommissar für innere Angelegenheiten der UdSSR initiierte er eine nationale Operation, die sich gegen Polen richtete. Der Folterer teilte das Schicksal seiner Opfer. Er wurde im April 1939 verhaftet und der Verschwörung gegen die sowjetischen Behörden beschuldigt. Von dem Militärkollegium des Obersten Gerichts der UdSSR wurde er zum Tode verurteilt. Das Urteil wurde wahrscheinlich am 4. Februar 1940 vollstreckt. Foto: gemeinfrei

Izrail Leplewski

w latach 1934–1938 szef NKWD Białoruskiej SRS, a następnie Ukraińskiej SRS, gdzie odpowiadał za przeprowadzenie „operacji polskiej”. Mimo to w kwietniu 1938 r. został aresztowany jako uczestnik faszystowskiego spisku w NKWD, skazany na śmierć i rozstrzelany.

Fot. ze zbiorów J. Szapowala

Izrail Leplewski

in den Jahren 1934–1938 Chef des NKWD der Belarussischen Sozialistischen Sowjetrepublik und später der Ukrainischen Sozialistischen Sowjetrepublik, wo er für die „Polnische Operation“ verantwortlich war. Dennoch wurde er im April 1938 als Teilnehmer einer faschistischen Verschwörung im NKWD verhaftet, zum Tode verurteilt und erschossen.

Foto: aus der Sammlung von J. Schapowal

Aleksandr Uspienski

szef NKWD Ukrainińskiej SRS, od stycznia do listopada 1938 r. był odpowiedzialny za masowy terror na sowieckiej Ukrainie, w tym za „operację polską”. W listopadzie 1938 r. został wezwany do Moskwy z powodu otrzymania awansu. Znając los swoich poprzedników, postanowił upozorować samobójstwo i uciec. Aresztowany i, po wyroku Kolegium Wojskowego Sądu Najwyższego ZSRS, rozstrzelany w styczniu 1940 r.

Fot. ze zbiorów J. Szapowala

Alexander Uspienski

Chef des NKWD der Ukrainischen Sozialistischen Sowjetrepublik, von Januar bis November 1938 war er für den Massenterror in der Sowjet-Ukraine verantwortlich, darunter auch für die „Polnische Operation“. Im November 1938 wurde er zu einer Beförderung nach Moskau gerufen. Da er das Schicksal seiner Vorgänger kannte, beschloss er, Selbstmord vorzutäuschen und zu fliehen. Verhaftet und nach der Verurteilung durch das Militärkollegium des Obersten Gerichts der UdSSR im Januar 1940 erschossen. Foto: aus der Sammlung von J. Schapowal

Andriej Wyszynski

w ZSRS był inicjatorem stosowania tortur w śledztwie. Laureat Nagrody Stalinowskiej za teorię, że przyznanie się oskarżonego może stanowić decydujący dowód winy. Od lipca 1935 r. jako prokurator generalny ZSRS oskarżał w największych procesach politycznych. Wraz z Jeżowem zatwierdzał wyroki śmierci w okresie Wielkiego Terroru, w tym podczas „operacji polskiej”. W latach 1949–1953 był ministrem spraw zagranicznych, a następnie do śmierci w 1954 r. stałym przedstawicielem ZSRS przy ONZ.

Fot. domena publiczna

Andrei Wyschinski

in der UdSSR war er der Initiator der Folter in der Untersuchung. Der Träger des Stalinpreises für die Theorie, das Geständnis des Angeklagten zu einem entscheidenden Schuldbeweis werden zu lassen. Seit Juli 1935 klagte er als Generalstaatsanwalt der UdSSR in den größten politischen Prozessen an. Gemeinsam mit Jeschow billigte er die Todesurteile während des Großen Terrors, auch während der „Polnischen Operation“. Von 1949 bis 1953 war er Außenminister und dann, bis zu seinem Tod 1954, Ständiger Vertreter der UdSSR bei der UNO.

Foto: gemeinfrei

1938

Winnica Bykownia Dołbysz Żytomierz Bar Odessa Kamieniec Podolski

Od chwili ukazania się w 1993 r. w kwartalniku „Karta” artykułu „Polska operacja NKWD” Nikity Pietrowa ze stowarzyszenia „Memoriał” z każdym rokiem rośnie świadomość o tej tragedii. Powstają publikacje, programy telewizyjne, audycje radiowe, artykuły prasowe i internetowe strony tematyczne. Budujący jest fakt, że to właśnie dzięki rosyjskim historykom

MIEJSCA PAMIĘCI NA UKRAINIE

zainicjowana została akcja upamiętniania ofiar „operacji polskiej” NKWD. Rangę tych tragicznych wydarzeń podkreślił Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, przyjmując dwukrotnie uchwałę odwołującą się do pamięci o dokonanym ludobójstwie. Część miejsc pamięci znajduje się na terenach byłego ZSRS, m.in. w Kuropatach, Moskwie, Petersburgu, Tomsku, Irkucku i w Republice Karelii. Powstają tablice, pomniki i mogiły upamiętniające los represjonowanych. Także na ziemi ukraińskiej istnieje wiele takich miejsc, m.in. w Dołbyszu, Winnicy, Żytomierzu, Kijowie-Bykowni, Chmielnickim i Kamieńcu Podolskim.

Dołbysz (d. Marchlewsk), plac przed Sanktuarium Matki Bożej Fatimskiej. Tablice upamiętniające ofiary prześladowań i terroru w latach 1935–1938.

Fot. S. Kazimierzczuk

Dowbysch (früher Marchlewsk), Platz vor dem Heiligtum Unserer Lieben Frau von Fatima. Gedenktafeln zum Gedenken an die Opfer von Verfolgung und Terror von 1935 bis 1938.

Foto: S. Kazimierzczuk

738 Winnyzja Bykiwnja Dowbysch Schytomyr Bar Odessa Kamjanez-Podilskyj

Seit im Jahre 1993 in der Quartalschrift „Karta“ der Artikel „Polska operacja NKWD“ („Die Polnische NKWD-Operation“) von Nikita Petrow, Mitglied der Gesellschaft „Memorial“ veröffentlicht wurde, wächst das Bewusstsein für diese Tragödie von Jahr zu Jahr. Es entstehen Publikationen, Fernseh- und Radiosendungen, Presseartikel und thematische Webseiten. Ermutigend

GEDENKSTÄTTEN IN DER UKRAINE

ist, dass es den russischen Historikern zu verdanken ist, dass die Aktion zum Gedenken an die Opfer der „Polnischen Operation“ des NKWD initiiert wurde. Die Bedeutung dieser tragischen Ereignisse wurde vom Sejm der Republik Polen unterstrichen, der zweimal eine Resolution verabschiedete, die die Erinnerung an den begangenen Völkermord thematisiert. Einige der Gedenkstätten befinden sich in der ehemaligen UdSSR, wie beispielsweise in Kuropaty, Moskau, Petersburg, Tomsk, Irkutsk und in der Republik Karelien. Es entstehen Gedenktafeln, Denkmäler und Gräber, die an das Schicksal der Unterdrückten erinnern. Auch in der Ukraine gibt es viele solcher Orte, unter anderem in Dowbysch, Winnyzja, Schytomyr, Kiew-Bykiwnja, Chmelnyzkyj und Kamjanez-Podilskyj.

Chmielnicki (d. Płoskirów), Skwer Skorboty.
Pomnik wzniesiony w miejscu, gdzie
funkcjonariusze NKWD wykonywali wyroki
śmierci w okresie Wielkiego Terroru.

Fot. M. Żuławnik

Chmelnyzkyj (früher Proskuriw), Skorbota-
Platz. Das Denkmal wurde an der Stelle
errichtet, an der NKWD-Funktionäre
während des Großen Terrors Todesurteile
vollstreckt haben. Foto: M. Żuławnik

Winnica, Park Kultury i Rozrywki
im. Gorkiego. Budynek kaplicy z polskiego
cmentarza zniszczonego w 1936 r. przez
Sowietów. Tablice poświęcone ofiarom
„operacji polskiej” NKWD w językach
polskim i ukraińskim. Fot. M. Żuławnik

Winnyzja, Gorki-Park für Kultur
und Erholung. Das Kapellengebäude
vom polnischen Friedhof, der 1936
von den Sowjets zerstört wurde.
Tafeln, die den Opfern der „Polnischen
Operation“ des NKWD gewidmet sind
– auf Polnisch und Ukrainisch.

Foto: M. Żuławnik

Kijów-Bykownia. Narodowy Rezerwat Historyczno-Memorialny „Groby Bykowniańskie”. Pomnik represjonowanego. Fot. P. Życieński

Kiew-Bykiwnja. Nationale historische Gedenkstätte „Gräber von Bykiwnja”. Denkmal eines Repressionierten.

Foto: P. Życieński

Bar, Cmentarz Polski. Pomnik upamiętniający ofiary represji stalinowskich. Fot. S. Kazimierzuk

Bar, Polnischer Friedhof. Denkmal zum Gedenken an die Opfer der stalinistischen Repressionen.

Foto: S. Kazimierzuk

ROZKAZ BEFEHL

nr 00485 Nr. 00485

Wystawa przygotowana przez / Ausstellung vorbereitet von:

**Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej
– Komisję Ścigania Zbrodni przeciwko
Narodowi Polskiemu
Archiv des Instituts für Nationales Gedenken
– Kommission zur Verfolgung von Verbrechen
gegen das polnische Volk**

we współpracy z / in Zusammenarbeit mit:

**Państwowym Archiwum Obwodowym w Chmielnickim,
Państwowym Archiwum Obwodowym w Odessie,
Państwowym Archiwum Obwodowym w Winnicy
Staatsarchiv der Oblast Chmielnizkyj, Staatsarchiv
der Oblast Odessa, Staatsarchiv der Oblast Winnyzja**

Wykorzystano także materiały ze zbiorów / Es wurden auch Materialien
aus den Sammlungen verwendet von:

**Stowarzyszenia „Memorial”, Centrum Polsko-Rosyjskiego
Dialogu i Porozumienia, Wydzielonego Archiwum Państwowego
Służby Bezpieczeństwa Ukrainy, Centralnego Państwowego
Kino-fono-foto- archiwum Ukrainy im. H. S. Pshenycznoho,
Instytutu Języka Polskiego PAN, Stefana Kuriaty,
prof. Jurija Szapowała
Gesellschaft „Memorial”, Zentrum für polnisch-russischen
Dialog und Verständigung, dem Gesonderten Staatsarchiv
des Sicherheitsdienstes der Ukraine (HDA-SBU),
H. S. Pshenychnoho-TSDKFFA der Ukraine (Zentrales Staatliches
Kino- und Fotoarchiv der Ukraine), Institut für Polnische
Sprache der Polnischen Akademie der Wissenschaften,
Stefan Kuriata, Prof. Jurij Schapowal**

Koordinacja projektu / Projektkoordination:

Paweł Zielony

Autorzy wystawy / Autoren der Ausstellung:

**Sergiusz Kazimierczuk, Mariusz Kwaśniak, Paweł Zielony,
Dr. Mariusz Żuławnik**

Autorzy zdjęć / Autoren der Fotos:

**Sergiusz Kazimierczuk, Cezary Pomykało, Mariusz Żuławnik,
Piotr Życieński**

Tłumaczenie na język niemiecki / Übersetzung ins Deutsche:

Anna Just

Tłumaczenie z języka rosyjskiego / Übersetzung aus dem Russischen:

Izabela Rudas, Bożena Witowicz

Konsultacja naukowa / Wissenschaftliche Konsultation:

**prof. Jurij Szapował, Anna Zechenter
Prof. Jurij Schapowal, Anna Zechenter**

Korekta / Redaktion:

Irena Siwińska

Projekt graficzny, skład, przygotowanie zdjęć

/ Layout, Satz, Vorbereitung der Fotos:

Tandem Studio

Element kartograficzny / Kartografisches Element:

Mariusz Olczyk

Druk katalogu / Druck:

Drukarnia Read Me, Łódź

System wystawienniczy / Ausstellungssystem:

Drukarnia Andrus, Warszawa

Realizacja zdjęć inscenizacyjnych / Inszenierte Fotos:

**Grupa Rekonstrukcyjno-Filmowa GRF Bemowo, Stowarzyszenie
Towarzystwo Kampinoskie w Granicy, Skansen Budownictwa
Puszczańskiego w Granicy – Kampinoski Park Narodowy,
Fundacja Willa Jasny Dom w Warszawie
Rekonstruktions- und Filmgruppe Bemowo, Kampinos-Gesellschaft
in Granica, Freilichtmuseum für Urwaldbau in Granica – Kampinos-
Nationalpark, Stiftung Willa Jasny Dom in Warschau**

**Autorzy składają serdeczne podziękowania dr. Wołodymyrowi
Bajdyczowi, dr. Lili Biłousowej, dr. Pawłowi Krawczence,
prof. Jurijowi Łehunowi, Katerynie Bourdouvalis, Ołeksandrowi
Wojtowyczowi, dr Olenie Sztepkó, Ołeksandrowi Borowskiemu,
dr. Maciejowi Wyrwie oraz wszystkim osobom, których pomoc
umożliwiła zorganizowanie wystawy.**

**Die Autorinnen und Autoren danken Dr. Wolodymyr Baidich,
Dr. Lilia Belousova, Dr. Pawlo Krawtschenko, Prof. Jurij Lehun,
Kateryna Bourdouvalis, Oleksandr Wojtowycz, Dr. Olena Schtepkó,
Oleksandr Borowskij, Dr. Maciej Wyrwa und allen, die durch ihre
Hilfe die Ausstellung ermöglicht haben.**

© Copyright by Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa 2020

© Copyright by Instytut Pamięci Narodowej, Warschau 2020

Instytut Pamięci Narodowej wspólnie z Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia stworzył portal edukacyjny poświęcony „operacji polskiej” NKWD 1937–1938. Das Institut für Nationales Gedenken baute zusammen mit dem Zentrum für polnisch-russischen Dialog und Verständigung ein Bildungsportal auf, das der „Polnischen Operation“ des NKWD 1937–1938 gewidmet ist und Zeitzeugenberichte, Dokumentarfilme, populärwissenschaftliche Artikel, Dokumente aus sowjetischen Archiven, eine Zeittafel der Verbrechen, eine Gedenkstättenkarte und eine Opferdatenbank enthält. Wir laden Sie ein, die Website zu besuchen: **www.operacja-polska.pl**.

Zamieszczono na nim m.in. relacje świadków, filmy dokumentalne, artykuły popularnonaukowe, dokumenty z sowieckich archiwów, kalendarium zbrodni, mapę miejsc pamięci, a także bazę ofiar. Zapraszamy do odwiedzenia strony internetowej: **www.operacja-polska.pl**.

*Dzisiaj musimy ten ból przezwyciężyć.
Jesteśmy winni to naszym przodkom,
którzy stali się ofiarami sowieckiego
ludobójstwa w końcu lat 30. XX w.
Nie mają nawet grobów, a jedynym
śladem po nich są coraz szerzej
odkrywane dokumenty,
w beznamienny sposób
odnotowujące wyroki, które
zapadały w kilka minut:
„rozstrzelać, osobisty
majątek skonfiskować”.*

*Heute müssen wir diesen
Schmerz überwinden.
Das sind wir unseren Vorfahren
schuldig, die in den späten 1930er
Jahren Opfer des sowjetischen
Völkermords wurden. Sie haben
nicht einmal Gräber, und die einzige
Spur von ihnen sind mehr und mehr
entdeckte Dokumente, in denen die
in wenigen Minuten verhängten Urteile
nüchtern notiert sind: „erschießen,
persönliches Eigentum beschlagnahmen”.*

dr Jarosław Szarek
Prezes Instytutu
Pamięci Narodowej

Dr. Jarosław Szarek
Vorsitzender des Instituts
für Nationales Gedenken

**INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ**